

Remunicipalització, participació i democràcia.

Anàlisi i eines per a noves propostes de govern de l'aigua a Catalunya.

Remunicipalització, participació i democràcia.

Anàlisi i eines per a noves propostes de govern de l'aigua a Catalunya

Autora: Edurne Bagué. CIESAS CDMX, Col·laboradora Observatori DESC.

Agraïments: Miquel Garriga, Alba Ballester, Violeta Cabello, Paco Rodríguez, Juan Martínez, Pablo Cotarelo, Lourdes Romero, Daniel Murillo, Teresa Rojas, Annelies Broekman, Josep Ribera, Núria Vidal, Ernest Gutiérrez, Thierry Uso i Marco Aparicio per les possibilitats, els debats i les eines que han fet possible l'anàlisi.

Equip de coordinació, revisió i aportacions: Dante Maschio, Alejandra Duran, Lluc Canals, Iraida Mayor i Míriam Planas.

L'autor i l'Associació Catalana d'Enginyeria Sense Fronteres, 2019.

Fotografia portada: Aigua és Vida.

www.esf-cat.org

 [@ESFCatalunya](https://twitter.com/ESFCatalunya)

 [/EnginyeriaSenseFronteres](https://www.facebook.com/EnginyeriaSenseFronteres)

 [telegram.me/ESFCatalunya](https://t.me/ESFCatalunya)

 [/ESFCatalunya](https://www.instagram.com/ESFCatalunya)

Índex

1. Introducció	4
2. Metodologia i anàlisi de casos	7
3. Aigua i Participació	10
4. Remunicipalització i transformació social	15
5. Casos d'estudi	20
5.1. Barcelona	20
5.1.1. Una iniciativa ciutadana a Barcelona	25
5.2. Terrassa	28
5.2.1. Una iniciativa dels actors socials terrassencs	30
6. Eines de participació	34
6.1. Consultes	36
6.1.1. Anàlisi dels casos seleccionats	40
6.1.2. Conclusions	46
6.2. Observatoris	49
6.2.1. Anàlisi dels casos seleccionats	49
6.2.2. L'OAT de Terrassa	51
6.2.3. Diferències i semblances	53
7. Gestió de l'aigua, participació i democràcia	56
8. Conclusions	58
9. Notes	63
Bibliografia	68

---

1. Introducció

D'ençà que es va començar a treballar sobre la privatització del servei d'abastament i la remunicipalització, tant dins de casa nostra, com a l'exterior, han canviat moltes coses i s'ha anat avançant. Fruit d'aquest avenç ens trobem en un escenari que ja no parla de procés de privatització, sinó de casos efectius de recuperació de serveis. Dins aquesta tendència remunicipalitzadora, comencen a posar-se en pràctica part dels elements que fins ara havien articulat el discurs, obrint nous debats i reptes.

Donar a conèixer els processos i els debats entorn de la participació, el control ciutadà i el co-govern que estan tenint lloc en el marc de casos concrets, permet donar els elements i les eines necessàries, tant als grups locals, com a la ciutadania en el seu conjunt, perquè puguin impulsar processos de remunicipalització que proposin i plantegin opcions per a la creació d'un nou model de gestió que els inclogui. Per tant, comptar amb aquestes eines permet als diferents grups i plataformes dur a terme un treball més concret, enfocat i amb més garanties que acabaran influint en una concreció de nou model de gestió del servei urbà d'aigua.

Per què parlem de noves eines? Doncs perquè en els darrers anys, dins el marc de treball de la gestió urbana de l'aigua, s'ha entrat en una fase que requereix de més concreció de com es materialitzen els principis fonamentals que defineixen les noves propostes de gestió del servei, del govern de l'aigua urbana, i que inclou, com a moll de l'os, preguntar-se i definir què s'entén per participació i que és un model més democràtic de l'aigua. És en aquest nou escenari que s'ha d'acabar de fer un salt qualitatiu que enforteixi i consolidi la tendència actual.

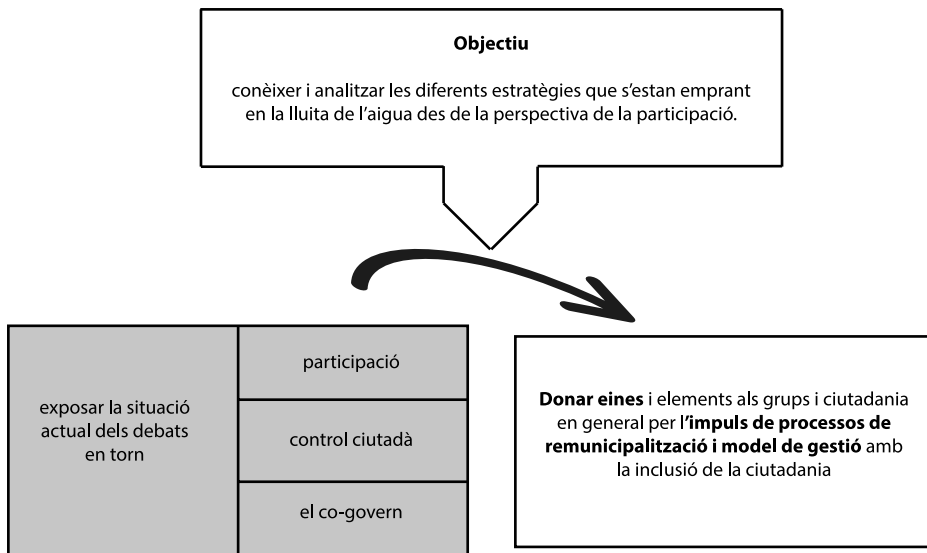

Figura 1: Objectius de l'estudi. Font: Elaboració pròpia.

En el món hi ha múltiples experiències que busquen resoldre les dificultats que presenta la gestió del sistema d'abastament d'aigua urbana. A partir de les anàlisis dutes a terme pels diferents grups de defensa de la l'aigua pública i democràtica, i de la diversitat de realitats, afloren diferents experiments de com millorar-ne la prestació, com incloure un vessant més democràtic i la importància de la ciutadania. Propostes que poden arribar a diferir molt les unes de les altres, però que responen al fet anunciat per McDonald (2015) entorn a la importància de l'escala local, i per tant, de l'assumpció de nivells de diversitat en les formes que agafi el servei, sempre com expressió de les pròpies realitats socials, polítiques i tecnològiques locals.

És per això que aquest estudi es planteja com objectiu principal donar a conèixer i explicar els processos que s'estan donant a dues de les ciutats més importants de Catalunya, com ho són Barcelona i Terrassa. En primer lloc, perquè

contribueixen a comprendre com les decisions i les estratègies estan relacionades amb les particularitats de cada context i situació. En segon lloc, perquè permeten exemplificar com s'està treballant en casos complicats i difícils per les seves dimensions, per la implicació que això té, en tant que pes econòmic i, per tant, estratègic dels grans actors (AGBAR, poders econòmics) que queden reflectits en les tensions polítiques i jocs de pressions als àmbits de comunicació, manipulació i coerció.

D'una banda, Barcelona i la seva àrea metropolitana estan sota la gestió d'Aigües de Barcelona, una empresa mixta, la creació de la qual ha estat anulada pel Tribunal Superior de Justícia de Catalunya (TSJC) [1]. I, per l'altra banda, la situació de la ciutat de Terrassa, que va finalitzar la seva concessió el desembre del 2016, després de 75 anys de contracte, i que ha recuperat la gestió directa del servei al desembre del 2018. Ambdós casos han agafat rellevància, tant per la

seva importància com a ciutats, com perquè es troben en l'escenari d'haver d'afrontar els nous reptes que planteja la recuperació del servei des dels principis de la remunicipalització, això és, una gestió no només pública, sinó també, més democràtica, participada per la ciutadania, mitjançant el control ciutadà i amb criteris de sostenibilitat ecològica (Bagué, 2018a).

Des del treball en l'aspecte de la participació i la democràcia, els casos de Barcelona i Terrassa són rellevants. L'un, perquè després de més de 5 anys de denúncia d'opacitats i irregularitats en la gestió de la ciutat, com la manca de contracte i les irregularitats en la creació de l'empresa mixta que actualment opera en precari, s'ha dut a terme l'impuls d'una iniciativa ciutadana per promoure una consulta entorn la forma de gestió del servei d'aigua en qual la ciutadania fos inclosa. I l'altre, perquè després de 5 anys de pressions i lluita per recuperar la gestió directa de l'aigua de la ciutat, sota els criteris de no mercantilització i de compliment del Dret Humà a l'aigua, s'està treballant en la posada en marxa d'un observatori de l'aigua. Ambdós, marquen l'existència d'una necessitat més àmplia que busca resoldre les preguntes plantejades a l'inici: Com es tradueix a la pràctica la participació?, Què és un model més democràtic de l'aigua? Aquests plantejaments posen de manifest, que la situació actual dista molt de la que existia durant els primers anys dels 2000. S'ha avançat molt durant aquest temps i per això, és necessari generar eines que permetin continuar desenvolupant i consolidant els canvis vers un nou model de gestió de l'aigua a les zones urbanes.

Es planteja exposar de forma extensa les dues opcions que s'estan seguint a les grans ciutats ja citades, però en cap cas, es consideren vies excloents, ni molt menys, les úniques. Existeixen

infinitat de variables que responen a les diferents realitats locals, ara bé, les grans ciutats sempre són percebudes com espais difícils o quasi impossibles i alhora, casos que poden servir de referents.

---

2. Metodologia i casos d'anàlisi

Per abordar els objectius plantejats més a munt, es va elaborar un marc metodològic que buscava donar-los resposta. Atès la perspectiva, era convenient un enfocament qualitatiu, ja que la investigació qualitativa s'ocupa d'explicar allò que les persones i les situacions tenen en comú i fer-ho en referència a les teories i conceptes existents (Gibbs, 2012). Per tant era important emprar mecanismes amb els quals accedir a les dades necessàries que poguessin conduir a informacions en clau social que permetessin plasmar detalls, continguts i elements orientats a presentar un treball clarificador, formatiu i que pugui servir d'eina.

Prenent com punt de partida la situació a Catalunya, es va plantejar copsar els exemples i casos que d'alguna manera, han influït en les pràctiques catalanes més emblemàtiques. Per tant, a partir dels casos de Barcelona i Terrassa, es va dur a terme una selecció de casos tant en matèria de consultes com en matèria d'observatoris. Per això es va treballar a partir dels casos d'Itàlia, Uruguai, Berlín i Eslovènia per poder dur a terme l'anàlisi corresponent a Barcelona. I per l'altra banda, es va treballar amb els casos dels observatoris de Xàbia, París, Montpeller a fi de complementar les dades sobre Terrassa.

En tant que el punt de partida empíric eren Barcelona i Terrassa, es van realitzar entrevistes a una selecció d'actors clau d'aquests casos catalans. Com actors clau s'ha entès que són aquelles persones que exerceixen una funció de representant o portaveu, o que tenen un pes dins l'espai de treball. En aquest cas, es van fer entrevistes a dues persones de la Taula de l'Aigua de Terrassa i un total de tres entrevistes a persones pertanyents a la iniciativa ciutadana per la consulta a la ciutat de Barcelona.

A totes elles se'ls va realitzar una entrevista semi estructurada i de caràcter obert, que afavoria i buscava crear l'espai per a una expressió que permetés la inclusió d'elements no suggerits ni dirigits per part de la investigadora, però que alhora fossin respostes centrades en els aspectes i temes específics relatius al tema concret de l'estudi. En aquest sentit, les preguntes estaven estructurades entorn dels eixos temàtics: procés participatiu i iniciativa ciutadana, estratègia i objectius, la pregunta que es presentava a la *Multiconsulta* de l'Ajuntament de Barcelona, participació, diferències entre consultes i observatoris. Aquest procediment ha permès obtenir els elements suficients per establir correlacions i detectar com es duen a terme les associacions temàtiques, argumentatives i per tant, poder establir si hi ha patrons (Angrosino, 2012) i posar de relleu les informacions i els continguts. L'objectiu era poder establir en quins punts s'establien concordances i en quins diferències, els motius, els contextos que hi ha darrera de cada cas, així com ubicar socialment i políticament els diferents actors impulsors de les diferents iniciatives.

A partir de les respostes es van establir uns criteris de buidatge com ho és detectar categories, paraules i temes associats als diferents aspectes preguntats, accions associades a cadascuna de les opcions, objectius als quals s'associava cada opció i una sistematització dels actors als quals es feia referència en cada cas. Aquestes dades es van agrupar per grans eixos i objectius per tal poder establir on es donaven els punts de connexió i on es posaven de relleu diferències. Tot això ha contribuït a traduir les dades en informacions per l'establiment de l'anàlisi amb les informacions procedents dels altres casos seleccionats, tant en matèria de consultes com

d'observatoris. A partir d'aquí, s'ha procedit a categoritzar els materials, establint els diferents nivells de categories, identificant i registrant els diferents termes que reflecteixen una mateixa idea, fet que ha permès treballar els materials de forma analítica (Gibbs, 2012).

Les informacions procedents dels casos que no són de Catalunya, són principalment secundàries, tot i que en alguns casos (Montpeller i Xàbia) ha estat possible accedir a dades de primera mà. Pel que fa a les consultes, es va posar atenció en qui les ha promogut, en quin context s'han donat, en quin marc administratiu i institucional han incidit, quins objectius es plantejaven i quin era l'abast que tenia la consulta. En referència als observatoris, es posava atenció en qui els impulsa, amb quins objectius o finalitats, en quin context s'han creat, com estan estructurats, quines funcions compleixen, com estan vinculats a l'estructura de govern, quin grau de vinculació tenen amb els espais socials de cada lloc i quines formes de treball tenen. Aquest exercici ha permès poder organitzar tota la informació per poder agrupar i detectar on es donen tendències que permetin parlar de forma més abstracta i genèrica, tant de les consultes com dels observatoris, i això posat en diàleg amb els casos catalans.

Totes aquestes informacions s'han complementat amb les dades aconseguïdes per mitjà d'un DAFO, un treball de camp i informacions extretes de fonts secundàries. El treball de camp va ser de tres mesos, entre el període de desembre de 2017 i febrer de 2018, centrat en el seguiment d'activitats en el marc de la recollida de signatures de la Iniciativa Ciutadana per tal poder introduir la pregunta sobre gestió de l'aigua a la ciutat en la *Multiconsulta* [2] de l'Ajuntament

de Barcelona que havia d'haver tingut lloc entre els mesos de maig i juny de 2018. Per l'adquisició de les fonts secundàries es va procedir a la recopilació d'informació procedent d'articles de diferents tipus, tant acadèmics com de premsa o divulgació general i l'adquisició i consulta de documentació de diferents tipus (reglaments, memòries, documents de treball, etc.) que s'ha vist reforçat per consultes a l'*European Water Movement* (EWM) sobretot pel que fa referència als casos europeus seleccionats.

---

3. Aigua i participació

Hi ha tres tipus de normativa entorn la participació i l'aigua: la generada des de la regulació del Medi Ambient, la relacionada amb transparència i participació i finalment, la normativa local pròpia de cada ajuntament. Aquests tres marcs són els que estipulen com pot ser introduïda la participació en diferents àmbits de la política pública.

Començant pel camp del medi ambient, la participació ciutadana ha anat canviant amb el transcurs del temps des dels seus inicis de la mà de la Directiva Marc de l'Aigua (DMA) fins els treballs actuals en el marc de la remunicipalització.

LA DMA, juntament amb el Conveni d'Arhus són els dos documents fonamentals que han de ser tinguts en compte. El Conveni d'Arhus amb el seu contingut reconeix la participació en la política ambiental mitjançant l'accés a la informació ambiental, la participació en les decisions relatives a activitats específiques, plans, programes, polítiques i normes obligatòries, a més de l'accés a la seva tutela judicial. Aquest conveni és la pedra angular, i és el resultat d'un seguit de programes desenvolupats des de finals dels anys 70 per l'interès i la necessitat de millorar, comprnent la importància de la participació de les persones en les matèries de medi ambient, sobretot quan algunes decisions tenen efectes sobre el territori (La Calle, 2002). En aquest sentit, es va encunyar el concepte «públic interessat», un concepte ampli que busca incloure les persones físiques i jurídiques que tenen un interès indirecte i potencial en la decisió, per exemple qualsevol persona que resideixi a la conca les aigües de la qual es planifiquen" (La Calle, 2002).

L'altre document de referència és la Directiva Marc de l'Aigua (DMA) o Directiva 2000/60/CE.

La importància d'aquest document rau en l'aportació que en el seu moment va ser incorporar a la legislació el valor ecosistèmic de l'aigua, incloent altres concepcions de l'aigua i no només recurs (Broekman, 2012). És un document que respon a la implementació de la Gestió Integral de Recursos Hídrics (GIRH), concepte que alhora, a nivell internacional, emana de la voluntat d'implementar formes d'organització dins dels marcs de la governança [3], el qual inclou la participació, com un dels elements innovadors. La DMA s'aplica a partir dels plans hidrològics de conca, que s'elaboren a partir d'un àmbit territorial determinat anomenat demarcació hidrogràfica i va quedar recollida en l'ordenament jurídic de l'Estat Espanyol amb la Llei 62/2003, de 30 de desembre, de mesures fiscals, administratives i de l'ordre social, que va comportar la modificació del Text Refós de la Llei d'Aigües, aprovat al 2001, introduint les disposicions de la Directiva. (Varo et altri, 2017).

En el cas de la DMA, la incorporació de la participació la trobem en el seu apartat 14, en el qual es preveuen tres formes d'incorporar la participació de la ciutadania en la seva aplicació, que són la informació, la consulta i la participació activa. De les tres formes recollides, la darrera, és opcional. Així com el Conveni d'Arhus tracta la participació, qui pot participar i per què en diferents dels seus articles, en la DMA, trobem que la dedicació a la participació no és exhaustiva. Es tracta d'un document que assenta les bases i inclou un reconeixement legal provinent d'Europa, que ha de ser transposat i concretat en el marc del propi territori, desplegant les seves pròpies lleis. Per tant, deixant oberta la interpretació i l'abast que la participació pugui assolir.

El segon tipus de normativa que dona eines i regula participació, té el seu origen en la necessitat de transparència i dotar de certes eines a la població. En aquest sentit tenim la Llei 19/2014, del 29 de desembre, de transparència, accés a la informació pública i bon govern que en el seu preàmbul fa manifest que es proposa assolir tres objectius: (1) recuperar i incrementar la confiança dels ciutadans envers la gestió pública i la política, (2) facilitar i promoure la rendició de comptes i (3) garantir l'ètica dels gestors públics i els governants. I la Llei 10/2014, del 26 de setembre, de consultes populars no referendàries i d'altres formes de participació ciutadana a Catalunya, que es justifica com part del desplegament dels articles 122 i 29.6 de l'Estatut d'Autonomia on es reconeix la competència de la Generalitat de Catalunya en matèria de consultes populars en l'àmbit local i en aspectes que siguin de la seva competència i altres formes de participació. En el preàmbul es destaca la importància de l'acompanyament d'altres mesures que afectin la transparència així com les condicions de debats públics plurals, el foment de l'associacionisme i l'apoderament ciutadà. En aquest marc es situa la creació d'aquesta llei.

Finalment, el darrer origen en normativa de participació el trobem en els reglaments de participació que cada ajuntament elabora, on es recullen els seus principis, els òrgans i espais, els mecanismes i el funcionament dels mateixos.

Un cop exposats els elements centrals que articulen la participació [4] convé mirar de filar més prim en alguns aspectes vinculats a la participació.

En els primers anys dels 2000, la participació

real que va agafar més força, tot i no ser l'única, era la que es definia a partir de: (1) la transparència democràtica i l'equitat dels interessos del promotor públic i privat i de la societat civil destinatària dels seus efectes; (2) la legitimitat democràtica de les autoritats, ja que la participació feia possible que poguessin tenir en compte les opinions i les inquietuds del públic i que poguessin adoptar una decisió que assumís aquestes opinions o que expressés els motius del seu rebuig; (3) el control democràtic de les decisions, en tant que el públic podria conèixer de forma prèvia les propostes de les decisions i exercir així els seus drets per a defensar els seus interessos i reduir o eliminar la influència dels grups de pressió o els excessos de poder; (4) el control jurisdiccional, ja que els arguments i els interessos en joc en la decisió poden ser coneguts en millor mesura per l'òrgan judicial que, en el seu cas, haja de controlar l'autoritat en qüestió; (5) la sensibilització social dels problemes ambientals, perquè el públic podria prendre consciència dels problemes que l'envolten i implicar-se en la seva solució; (6) la qualitat de les decisions, que són analitzades i criticades des de perspectives i interessos distints, cosa que redunda en textos o projectes àmpliament contrastats; (7) l'eficàcia de la norma debatuda, pel coneixement del seu contingut, l'oportunitat de la seua discussió, la possibilitat d'haver sigut convençut de la seua bondat i l'acceptació més gran de les seues obligacions. L'objectiu en aquell moment era que tot això servís per reduir els possibles conflictes derivats de l'aplicació de la norma. Observem que en aquell moment es van obrir vies per contribuir amb les seves opinions a l'adopció de les decisions públiques (La Calle, 2002).

L'any 2017, en el marc de la III Àgora de l'Aigua

[5], els elements que establien la participació ciutadana eren (1) la ciutadania com un actor que havia de ser pres en compte des de la consulta a la presa de decisions, (2) el qüestionament sobre els arguments al voltant del coneixement que desvirtuen les capacitats de la ciutadania en assumir responsabilitats de govern, (3) la importància de la inclusió de la ciutadania per a un coneixement complex i inclusiu entorn de l'aigua, obrint el ventall de coneixements necessaris per prendre decisions sobre aquest bé (4) la importància del treball col·laboratiu entre equips tècnics i ciutadania, (5) la importància del control ciutadà com una eina per l'exercici de responsabilitat propi de la ciutadania, entenent que el bon govern sobrepassa les infraestructures i la tecnologia i que travessa cap a la societat i la relació amb el medi. Aquests punts s'expliquen des de la remunicipalització com una acció "d'apropiació cultural que implica una corresponsabilització col·lectiva en aquestes funcions de gestió i govern". En el mateix document es posa l'accent en la voluntat de promoure la construcció social.

Si comparem aquesta concepció, exposada amb el contingut entorn la participació elaborat per la III Àgora de l'aigua, amb les premisses dels anys 90, podem adonar-nos que les concepcions i les aspiracions en aquest camp han canviat força i que s'està en un moment de tensió que pretén trencar el sostre hegemònic del marc de la participació, a la cerca de noves formes de govern. Per tant, com es pot observar, es produeix un canvi qualitatiu entre els marcs normatius i les concepcions de la participació de finals dels 90 i primers anys dels 2000, respecte del moment actual on la participació en la gestió i el govern de l'aigua ha de ser entesa en "complicitat i realimentada des d'un procés més ampli, que es

recolza en la necessitat de reconvertir les formes de fer política i d'impulsar processos socials d'apoderament”.

Quan parlem de participació en la gestió del servei d'aigua urbana, l'origen i els objectius que es plantegen són diferents dels propis que han regit la visió de la gestió integral dels recursos des de la conca, tot i que el diàleg és necessari i evident, fet pel qual, hi ha un procés viu de retroalimentació que posa de manifest que la divisió en termes dicotòmics natura – cultura no són reals, i que tot és un continuïm ple de matisos, i per tant, les noves concepcions sobre com hauria de ser el servei d'abastament des de perspectives socio-ecològiques i participat per la ciutadania posa en tensió els marcs de competències i alhora pot enriquir molt l'estructuració de la participació i l'aigua en els nivells supralocals i medi ambientals.

La remunicipalització entén la presència de la població com a subjecte amb entitat pròpia i legítima, com un actor amb autoritat, un dels seus pilars. Això té a veure amb una correlació de situacions. En primer lloc, els efectes de la despossessió de béns i accés, com un impacte derivat de la implementació de les polítiques d'ajust estructural que partien de promoure – de forma coercitiva –, la privatització dels serveis d'aigua en molts països. En aquests països, molts aspectes de la cobertura no estaven resolts, motiu pel qual, la gestió d'una xarxa (com la coneixem), conviu simultàniament amb formes d'autoorganització reconegudes legalment, que permeten l'accés al recurs de diferents maneres. Per tant, una base social amb dinàmiques inherents de gestió col·lectiva. Quan es va procedir a les concessions dels serveis, la reestructuració va comportar tres efectes greus sobre la població: (1)

la impossibilitat de pagar-ne el preu dels rebuts emesos, (2) la denegació a l'accés a l'aigua als sectors populars que fins aleshores hi accedien i (3) la pèrdua del control sobre aquests trams de xarxa que es regien per autoorganització comunitària. La suma d'aquests elements ens permet comprendre el valor del reconeixement del Dret Humà a l'Aigua i per què aquest dret ve associat a la participació de forma tant estreta, en tant que és una projecció de les realitats socials i parteix de baix cap a dalt. A partir d'aquí, podem comprendre els eixos que estructuraven la remunicipalització. Aquest origen és diferenciat del de la Gestió Integral de Recursos Hídrics (GIRH).

La participació, apareix en un moment en el qual es posa en dubte el sistema polític – institucional, també en el seu vessant administratiu –, que es traduïa en un buidatge de la capacitat d'influir en l'acció de govern, per tant, s'estava produint una esclatxa de falta de representativitat i de pèrdua de legitimitat (Subirats, 2005), per tant, d'autoritat. Les diferències entre el punt de partida entre conca i servei urbà ens ajuda a comprendre per què les primeres experiències en matèria de participació es centren més en aconseguir crear espais que facilitin la implementació de les polítiques acordades i no tant en un treball en clau d'igualtat, tot i que la gradació des de perspectives de l'exercici de la democràcia ja es van dur a terme a finals dels 60 i durant els 70, quan es van posar de manifest les primeres símptomes de desgast del sistema representatiu (Macpherson, 1977, Arnstein, 1969).

En aquest sentit, la remunicipalització és una expressió d'aquesta situació, en tant que és una resposta a l'espòli, la falta de control i els efectes de les decisions preses de forma aïllada de la

realitat social, per això, la participació queda imbricada amb la democràcia i el control i aquests aspectes, expliquen per què la participació que es busca en l'àmbit de la remunicipalització, no es complau amb els marcs de la participació i treballa per crear nous marcs de referència, com la legitimitat de la ciutadania, la presa de decisions, el perfil dels actors i la creació de nous espais i òrgans. És a dir, la remunicipalització és una mostra dels dèficits actuals del funcionament de la democràcia representativa en el marc general de canvi d'època, en el qual es necessita obrir la porta en la cerca de noves alternatives (Subirats, 2005). Fins ara, la participació ha quedat molt tancada en espais paral·lels i consultius, que s'estan posant en dubte atesos els diferents resultats, molts d'ells negatius, en tant que no donen resposta al caràcter emancipatori que està mostrant la ciutadania.

S'han fet moltes catalogacions de les formes de participació. Aquí n'exposem dues, la elaborada l'any 1969 per Arnstein i la elaborada per Caballero i Sanz (2000). Arnstein (1969) duu a terme una anàlisi entre democràcia i participació del qual n'extreu una escala dels diferents graus de l'exercici de la democràcia, entesa des de la inclusió de la ciutadania, que va des de la "no participació" fins al "control ciutadà" que ell el vincula amb les quotes de poder que aglutina la ciutadania. Per la seva banda, Caballero i Sanz (2000) a partir de l'anàlisi que estableixen entre democràcia i participació estableixen que hi ha tres eines de participació: la participació ciutadana: la nominal, la participació ciutadana relacional i la participació ciutadana real.

---

4. Remunicipalització i transformació social

La Remunicipalització de l'aigua és un fenomen que s'emmarca en una tendència més àmplia, ja que, segons exposa l'informe "La recuperació dels serveis públics" publicat pel Transnational Institute (TNI) al juliol de 2017, s'han registrat 835 remunicipalitzacions a nivell mundial des de l'any 2000. L'informe, a més del servei de proveïment d'aigua, inclou també la remunicipalització d'altres serveis; com la gestió de residus, l'energia, l'educació o la sanitat. Això és indicatiu d'una tendència a l'alça vers la recuperació de serveis en l'àmbit municipal i remarca que aquesta inclinació destaca especialment a Europa. Aquest aspecte és important per dos motius: primer, perquè podem observar com les remunicipalitzacions ja no són un fenomen que es produeix fora de la frontera del continent europeu, i que ens parla d'un canvi respecte les primeres remunicipalitzacions del servei d'aigua, que es van donar a inicis de la dècada del 2000 a Amèrica Llatina, com a resposta als processos de privatització. I en segon lloc, aquesta tendència a l'alça de la recuperació de serveis públics és la constatació de que els objectius que s'havien projectat per a donar ales a la mercantilització de l'aigua, no s'han assolit i per tant, a partir de diferents situacions i realitats, totes elles complexes, s'està produint un procés de retirada/expulsió dels operadors privats.

Això s'explica, perquè l'impuls de la privatització de serveis, com a tònica general, centrada als països llatinoamericans durant la dècada dels 90, eren fruit dels interessos d'actors internacionals que buscaven l'obertura de nous mercats, sota les tesis de que era necessari reduir les inversions en despesa pública i reduir les estructures de l'estat, com a mitjans per guanyar eficiència en la gestió i capacitat de resposta, sense balafiar recursos econòmics. Però com

apunta Basteiro (2009:14), “el procés de privatització ha resultat ser un fracàs”, i es va traduir en operadors privats amb ànim de lucre que no van mostrar ser més eficients que els operadors públics, les inversions no es van arribar a fer, van suposar un augment de les tarifes (impagables per la majoria de les poblacions) i va ser motor de casos de corrupció. La Guerra de l’Aigua de Cochabamba (Bolívia), la recuperació de l’aigua a Buenos Aires (Argentina), l’experiència de Porto Alegre (Brasil), el procés de l’Uruguai o la remodelació d’aquest servei en el procés boliviari de Veneçuela són alguns dels exemples més coneguts de resposta front aquestes pràctiques d’espoli, i que van abocar a processos profunds de transformació política. Alguns d’ells van ser els casos més experimentals en matèria de recuperació de la gestió de l’aigua i nou model de gestió. Ara veiem com aquests processos tenen lloc dins dels marges europeus, coincidint precisament amb un moment de crisi del projecte al continent (Bagué, 2018a).

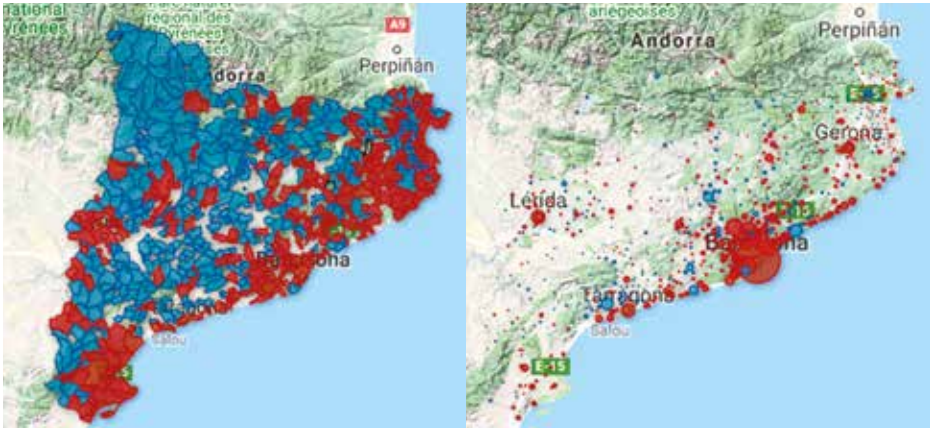
Ja Hall (2005) establí que hi ha una relació entre la salut democràtica dels països i la gestió de serveis com l’aigua. Segons l’autor, allà on hi ha autoritarisme, les decisions són preses sense l’ús de mecanismes democràtics i, per tant, sense tenir en compte la ciutadania. A casa nostra, des dels primers anys dels 2000 fins l’actualitat, s’han produït canvis en el sí de la societat que estan relacionats amb canvis que s’han donat en el context català i espanyol (15M i el Procés) que creuen en la importància de la democràcia. Aquests factors contribueixen a establir que en l’àmbit de la remunicipalització, sobretot del servei urbà d’aigua, es pot fonamentar que existeix aquesta relació directa amb el context polític i social, tant de l’abastament d’aigua com d’altres serveis públics bàsics. Això posa en evi-

dència que no es tracta d’una recuperació meramente tècnica, sinó que implica la recuperació del control sobre aspectes fonamentals per al desenvolupament de la vida com a societat i en relació amb el territori (Bagué, 2018a).

La gestió del servei d’abastament a Catalunya es caracteritza per un predomini de la gestió mitjançant concessions a empreses privades o societats mixtes, tal com exposa l’informe Les polítiques municipals d’aigua (Varo et altri, 2017) i segons la plataforma Aigua és Vida. És el que es coneix com a “model francès”, que es caracteritza per una titularitat pública i una gestió privada. A Catalunya la gestió indirecta afecta el 80,32% de la població, davant d’un 19,67% que rep aigua a través de formes de gestió directa.

És interessant aturar-se en aquestes dades i destacar el fet que la gestió directa es porta a terme sobretot en municipis petits, mentre que les fórmules de gestió indirecta es reserven per a les ciutats mitjanes i grans, on l’economia d’escala juga a favor del rendiment econòmic per a les empreses concessionàries (Badia i Subirana, 2015). A Catalunya, AGBAR (del grup SUEZ) té un 70% de les concessions a través de les seves filials (Planas, 2017).

Davant d’aquesta situació, podem observar com amb el pas dels anys, la situació ha canviat considerablement. S’han generalitzat la presa de consciència i el coneixement d’aquests efectes, acompanyat d’una nova realitat que compta amb casos de poblacions on el servei ja ha estat recuperat, més de 12 fins l’any 2016 (Planas, 2017). La temàtica ha agafat una forta presència pública que es tradueix en un augment considerable de grups per l’aigua pública a diferents localitats entre els anys 2013-2017 [6], fet que

Mapa 1: Mapes de la gestió de l'aigua a Catalunya, Font: Aigua és Vida, 2015.
https://www.aiguaesvida.org/mapa-aigua-a-catalunya/#territori_gestio

permet l'impuls de processos de recuperació d'aquest servei en diferents localitats, que, en molts casos, ve afavorit per la finalització dels contractes de concessió (Planas, 2017).

Atès l'escenari que caracteritza la situació del servei d'abastament a Catalunya, trobem que fa més de deu anys, que hi ha grups (ONGs, plataformes, entitats ecologistes) que han estat treballant entorn de l'aigua i els efectes de la gestió privada. En els inicis de la remunicipalització a Catalunya, la feina es centrava en explicar quins eren els pilars d'altres maneres d'entendre la gestió del servei d'aigua de les poblacions a partir de les experiències que estaven tenint lloc a altres parts del món, això es feia sobretot generant continguts, tant amb articles com amb estudis i informes, que alertaven dels riscos i efectes, que comportava la privatització de la gestió de l'aigua, sobre les persones, en tant que la tractava com a mercaderia. Però també amb articles que explicaven quins eren els pilars de la nova concepció de gestió d'aquest servei (Delclòs, 2008; Hall, 2005; Grosse et al, 2006), tot això acompanyat de l'enxarxament amb grups

i plataformes a nivell mundial i l'assistència als fòrums. Com hem apuntat, ara la situació és una altra i Catalunya és una de les zones on la remunicipalització ha pres força impuls en els últims anys.

A banda del marc normatiu, amb el pas del temps, el servei d'abastament s'ha anat modelant segons les tendències polític - econòmiques de cada moment, tal i com podem observar quan consultem els treballs de Matés (2014), qui explica que el servei domiciliari a les ciutats, en el seu origen, estava vinculat a una noció de servei gairebé de luxe executat per empreses locals, diversificades i d'iniciativa marcadament privada. És a partir, sobretot, del segle XX, que va començar a ser considerat i regulat com un servei bàsic i van passar a ser gestionat, principalment per les entitats públiques. No obstant això, en les últimes dècades, en el marc de la Nova Gestió Pública s'ha promogut l'externalització de la seva gestió (Bagué, 2018a). Aquesta tendència en polítiques públiques ha tingut un paper fonamental en el fet que les concessions acabien en mans dels tres grans grups mundials

en matèria d'aigua: Suez, Veolia i Bechtel.

En l'article La Remunicipalització del agua en Catalunya: una propuesta de modelo de gestión (Bagué, 2018a) es destaquen diferents elements que podrien donar una explicació per l'augment de la remunicipalització a Catalunya. Segons s'apunta, hi ha dues variables estructurals que es donen en el marc de la Crisi financera de 2008 i les seves conseqüències a nivell polític i social. En primer lloc, l'article, detecta l'existència de dues variables estructurals que han pogut, i poden, facilitar l'expansió de la remunicipalització de l'aigua urbana en els propers anys. D'una banda, les irregularitats en els contractes de concessió, acompanyades de la finalització d'unes 50 concessions en poblacions de l'Àrea Metropolitana de Barcelona, que afecta gairebé el 50% de la població de Catalunya (Planas, 2017). I en segon lloc, seguint la proposta de l'article, la importància, en el context català que va tenir la crisi i les seves conseqüències a nivell social, que han propiciat la presència de la ciutadania en la vida institucional i pública, fet que mostra, entre altres coses, que l'aigua no és només una qüestió tècnica i ambiental, sinó també social. L'article també destaca que de forma recent diferents plataformes i municipis han posat de manifest que la manca de transparència, l'opacitat en la gestió (en relació a la ciutadania i les administracions locals) o el dèficit democràtic estructural, afavoreixen una gestió corrupta i interessada de l'aigua com una mercaderia. Aquest sistema oligopòlic repercuteix en una explotació que soscava els recursos hídrics de què es disposa i que vulnera l'aplicació del Dret Humà a l'aigua, qüestió que es reflecteix en la realització de talls de subministrament per impagament en cas d'insolvència econòmica.

Es poden distingir les següents tres etapes en la remunicipalització a Catalunya, entre els primers anys dels 2000 i l'actualitat (Bagué, 2018b):

1. 2000-2012: els esdeveniments succeïts a Amèrica Llatina, les primeres remunicipalitzacions i l'arribada a Espanya del debat sobre aquesta problemàtica.
2. 2012-2015: Sorgiment del moviment 15M i aposta municipalista amb les eleccions del 24 de maig de 2015.
3. 2015-actualitat: Etapa de noves formacions polítiques municipalistes en diferents ajuntaments de l'Estat Espanyol.

S'observa doncs, que dues idees prenen força, la primera, la vinculació entre remunicipalització i democràcia que es troba en el seu origen. I la segona, el paper de la ciutadania com un dels eixos centrals, que juntament amb la sostenibilitat ecològica, ens permeten comprendre la definició que Kishimoto (2015) fa de la remunicipalització, entesa com l'expressió de la voluntat d'assumir col·lectivament la gestió dels serveis més bàsics, a la qual li sumem l'aportació de Lobina (2015) qui la descriu com un procés de transició del servei públic d'aigua a una gestió i propietat 'pública plena', sota control democràtic, que al seu torn ofereix la possibilitat de realitzar idees col·lectives i una oportunitat per proveir un sistema públic socialment interessant i ecològicament sostenible "(Lobina, Kishimoto i Petitjean, 2015). Les dues definicions són aplicables al context català.

No obstant això, per a les plataformes que impulsen la remunicipalització, com Aigua és Vida o la Taula de l'Aigua de Terrassa, no n'hi ha prou amb una gestió pública, sinó que aquesta ha de partir de la comprensió de l'aigua com a bé

comú. Per tant, la construcció de l'aigua com a bé comú pretén situar el debat en una posició des de la qual es puguin elaborar propostes que permetin transitar cap a altres models de gestió (Bagué, 2017).

En aquest sentit, és important la construcció d'aquesta noció amb vista a poder establir les eines adequades per a la desmercantilització de l'aigua i la democratització de la presa de decisions. Autors com Laval i Dardot (2015) o Rendueles i Subirats (2016) apunten que el sorgiment d'aquesta inquietud està relacionat amb el context social, polític i econòmic que ha caracteritzat l'Estat espanyol després de la crisi de 2008 i que no ha fet més que incidir i augmentar els dubtes sobre les institucions i el seu debilitament (Subirats, 2005).

---

5. Casos d'estudi

5.1. Barcelona

La importància de Barcelona rau en el fet que es tracta de la capital de Catalunya, essent la més gran en població, amb un 1.620.809 d'habitants segons dades de l'Idescat. És nucli urbà més important es tracta també del punt de vista econòmic, polític i cultural i el segon de l'Estat Espanyol.

És una ciutat històrica que per la seva ubicació geogràfica, ha tingut un paper important en el transcurs dels segles fins l'actualitat. Un enclavament que ha permès connectar la Mediterrània, el continent europeu i la resta dels territoris de la Península Ibèrica, és per això, que històricament ha concentrat institucions municipals pròpies, però també les del govern català.

Sempre ha estat una ciutat amb molt dinamisme i forta articulació social que també ha arribat a tenir un paper destacat a nivell internacional, sobretot durant la primera meitat el segle XX (fins just abans del cop d'Estat del 1936). Continua sent una capital de projecció internacional, fet que li confereix els trets propis, provinents de la gran diversitat en la seva composició social, però també d'alta complexitat política i econòmica, en una tensió constant entre grans grups econòmics i un teixit social que lluita pels drets.

La ciutat de Barcelona té una relació històrica amb l'aigua que ve donada per la seva situació geogràfica: molt a prop del mar, i rebent l'aigua que baixa de les pluges des de la serralada de Collserola. Aquest segon fet, ha propiciat que Barcelona sigui una ciutat amb tendència a les inundacions, que marca part del coneixement i les respostes tècniques que s'hi han aplicat, i que podem rastrejar en bona part del nomenclàtor i la distribució de la trama urbana, sobretot anterior a la del Pla Cerdà.

És important destacar aquí que durant el segle XIX es produeixen alguns canvis a la ciutat derivats de l'augment tant del nombre, com de la densitat de població que acompanyava el creixement de la seva extensió. Aquests fenòmens es van donar alhora que una resposta deficitària en l'actualització de les infraestructures. Gaya (2014) apunta que "L'ajuntament va fer esforços per incrementar els cabals i el rendiment de l'abastament, però les carències pressupostàries i els plets van fer que els esforços fossin insuficients". Si seguim les aportacions fetes per Gaya (2014), aquesta situació és una constant, sobretot durant el segle XIX ja que marquen el seguit de decisions que es van plantejant i en la qual hem de situar l'arribada de Sociedad General de Aguas de Barcelona (SGAB) - actualment pertanyent al grup AGBAR - l'any 1882.

"El 1881, els problemes de finançament de la Companyia d'Aigües de Barcelona van motivar l'entrada a l'empresa de la Société Lyonnaise des Eaux et de l'Éclairage que comportà la constitució, a París el gener de 1882, de la Sociedad General de Aguas de Barcelona (SGAB). En pocs anys, i gràcies a la seva capacitat financera i tècnica, l'SGAB va absorbir les altres empreses distribuïdores fins assolir una situació preeminent" (Gaya, 2014: 9)

Amb el pas dels anys SGAB va anar adquirint totes les altres iniciatives, fins ser l'única que operava a la ciutat. D'ençà l'establiment del servei, hi hagut dos intents de municipalitzar el servei: El primer, mitjançant una resolució que va ser objecte de nombrosos recursos. Finalment, després de més d'un any de pressions, i amb les noves prioritats, el projectes no va rebre l'aprovació ni el suport del govern, per tant, el servei quedava sense municipalitzar i continuava en

mans de SGAB (Gaya, 2014). I el segon intent, va ser en les eleccions municipals de l'any 1934, on el Bloc Obrer i Camperol "presentà un programa en el que es proposava la municipalització dels serveis i l'actuació directa dels ajuntaments en la construcció de cases per obrers i d'obres d'infraestructura a les barriades populars". Amb la Guerra Civil la gestió de l'aigua es va col·lectivitzar. El 24 de juliol de 1936 el Comitè Obrer, afecte a la CNT, la va confiscar i en va exercir les funcions directives (Gaya, 2014, Gorostiza, March i Sauri, 2012). Ara bé, amb l'ocupació de Barcelona el gener de 1939 es "procedí al restabliment de la propietat i la represa de les funcions del servei en condicions similars a les de la preguerra, tot i la precarietat imposada per la destrucció i la carestia de materials" (Gaya, 2014:23). Acabada la guerra, després del parèntesi de la col·lectivització, l'SGAB va reprendre el fil de les dècades anteriors (Gaya, 2014:23).

Per acabar de teixir l'entramat de les parts més importants del procés històric, que ens orienten sobre la problemàtica i la situació actual, cal mirar cap a les concessions d'aigua superficial del Llobregat. Aquestes suposaven un canvi de fons en la legitimitat, ja que fins aleshores l'abastament s'havia realitzat amb recursos subterranis, que en aquell moment eren de titularitat privada. Així l'SGAB va obtenir les pertinents concessions quan el més indicat hagués estat que el titular de les concessions fos l'Ajuntament de Barcelona, destinatari del recurs tal com preveia la mateixa Llei d'Aigües de 1879 encara vigent el 1953. L'Ajuntament, però, va considerar que no era cosa seva (Gaya, 2014:27).

Aquest petit recorregut històric del servei d'aigua a Barcelona, estretament vinculat a SGAB, és de gran transcendència per poder compren-

dre, com s'ha arribat a la situació actual, des d'una perspectiva processual, però també, i molt més important, en podem extreure les maneres de fer i treballar que des de SGAB s'han practicat de manera assídua i històrica, que ens mostren per què no ens haurien d'estranyar, com s'han "resolt" les situacions en els darrers anys. Potser la diferència rau en un canvi dins la societat, on aquestes dinàmiques de lògica clientelar, no són percebudes com temps enrere.

Derivat d'això, i saltant a l'any 2010, sortia la sentència, arrel de la querella d'un veí [7] de la ciutat, segons la qual, AGBAR operava irregularment a la ciutat de Barcelona, sense un contracte de concessió, tot i que els indicis sobre les anomalies en els títols de concessió d'SGAB-AGBAR ja van començar a sortir a la llum a finals del 2009 [8]. Amb aquest cas, es va destapar que no hi havia ni adjudicació ni contracte de la gestió d'aigua entre SGAB-AGBAR i les administracions, quedant en entredit l'Ajuntament de Barcelona, l'AMB i SGAB-AGBAR.

Aquesta informació va suposar un punt d'inflexió en dos sentits. En un, obria la porta a la possibilitat de recuperar el servei, i en l'altre, obligava a fer moviments per trobar la manera de mantenir la presència d'AGBAR a la ciutat. Donada la importància i magnitud de Barcelona, a nivell internacional, la municipalització del servei sempre s'havia tingut com una experiència fora de qualsevol possibilitat. Això canvia en el moment que surt a la llum la manca de contracte a Barcelona. A aquest fet se li suma la remunicipalització del servei d'abastament de la ciutat de París (Pigeon, 2013) [9]. Ambdós fets van contribuir a canviar la percepció sobre la impossibilitat de recuperar Barcelona (Bagué, 2018c).

Pel que fa a la regularització de la situació de la SGAB a la ciutat, davant l'evidència de la falta de contracte per part d'aquest operador per fer-se càrrec del servei, l'empresa (SGAB) juntament amb la connivència d'alguns càrrecs polítics [10], van procedir a posar en marxa un procés per tal de legalitzar la situació i mantenir la seva presència a la ciutat. Es tractava de trobar mecanismes que evitessin el concurs públic, mitjançant, la creació d'una nova empresa de capital mixt, on SGAB va sobrevalorar els seus actius. Segons es desprèn d'una auditoria que redueix la valoració feta per la SGAB de 476 milions dels seus actius a 130 milions [11]. D'aquesta manera es renovava de forma poc transparent la presència de la corporació AGBAR en la gestió de l'aigua de Barcelona, però aquesta vegada, a nivell metropolità i amb una vigència de 35 anys [12].

Front la creació d'aquesta societat d'economia mixta, Aigua és Vida, a través d'Ecologistes en Acció, Enginyeria Sense Fronteres i la Federació d'Associacions de Veïns de Barcelona (FAVB), va interposar una querella contra la creació irregular de l'empresa mixta entre l'Àrea Metropolitana de Barcelona (AMB) i AGBAR. La querella es fonamentava en la situació irregular en la qual es trobava el servei d'aigua, entenent que aquesta pràctica anava en perjudici de la ciutadania i l'interès general, a partir del dictamen del catedràtic Eduardo García de Enterría. El dictamen conclou que "els drets d'Agbar per donar el servei a Barcelona van acabar l'any 2003", mentre que en altres municipis de l'àrea de Barcelona el servei es dona "sense un veritable títol concessional". La querella va ser desestimada però va donar peu a que l'Oficina Antifrau elaborés un informe per investigar

d'elaboració de la Societat d'Economia Mixta el 2012 entre l'AMB i AGBAR. En el seu informe es recull que "el que es constata en l'expedient considerat és simplement l'afirmació apriorística i injustificada d'aquella impossibilitat, i que s'ha fet una recopilació de la documentació a efectes d'acomplir amb l'expedient des de la formalitat, i no tant, amb l'esperit i l'objectiu de fer un estudi en profunditat, indicant, per tant, que hi ah darrera una intencionalitat clara de justificar la no necessitat de concurrència, per tal de poder atorgar la concessió a AGBAR" [13].

L'any 2016, la creació de l'empresa mixta Aigües de Barcelona, Empresa Metropolitana de Gestió del Cicle Integral de l'Aigua (ABEMGCIA) va ser anul·lada amb la sentència emesa pel TSJC en considerar que l'administració no va justificar suficientment la seva decisió de no convocar concurs públic per adjudicar el contracte ja que no es van exposar suficients raons tècniques, ni drets d'exclusiva que impedissin la concurrència competitiva, ni valoració fiable del cost econò-

mic que justifiqui la renúncia a la concurrència" i per tant, no s'estaven respectant els principis que regeixen la contractació pública (Planas, 2017). Amb tot, la sentència no és ferma ja que AGBAR va interposar un recurs al Tribunal Suprem de l'Estat Espanyol, motiu pel qual, el procés no està tancat. Per la seva part, la plataforma ciutadana Aigua és Vida va presentar una petició al Parlament Europeu amb aquests arguments i l'Ajuntament de Barcelona ja ha aprovat per ple municipal posar en marxa l'elaboració dels informes tècnics i/o jurídics necessaris per a la transició cap a la gestió pública de l'aigua (Planas, 2017).

Com s'ha denunciat des de la plataforma Aigua és Vida, la creació d'ABEMGCIA es tradueix en efectes directes sobre la població com l'impacte en l'import dels rebuts. En el cas de Barcelona, les tarifes van augmentar un 61,45% entre els anys 2008 i 2015 [14]. Del que es computa en el rebut, almenys un 56% correspon a conceptes que no estan directament relacionats amb

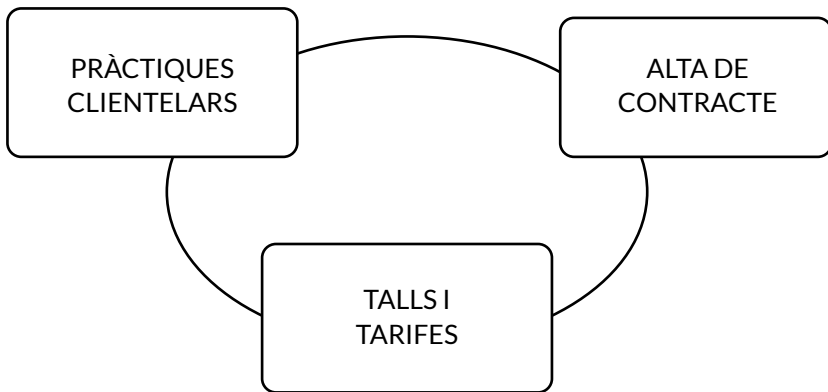

Figura 2: Eixos característics de la gestió de l'aigua a Barcelona. Elaboració pròpia.

el funcionament i el manteniment del servei [15]. Com a conseqüència, entre els anys 2008 i 2015, en plena recessió econòmica, es va tallar el subministrament d'aigua a 75.000 llars per impagament del rebut, molts d'ells després del reconeixement l'any 2010 del Dret Humà a l'aigua i al Sanejament. Mentre la població vivia en aquesta situació, l'empresa ABEMG CIA va obtenir 27,7 milions d'euros de benefici a l'Àrea Metropolitana de Barcelona, un 60% més del previst en el pla econòmic [16]. Davant la situació descrita de vulneració de drets, sobretot econòmics i socials, coincidint amb període de recessió econòmica es va dur a la creació de l'Aliança contra la Pobresa Energètica (APE) que va aconseguir que s'aprovés la Llei 24/2015 o Llei Catalana de Pobresa Energètica.

De l'exposat, es desprèn la naturalitat en l'exercici de pràctiques poc transparents i clares que condueixen a irregularitats o que són una mostra de dinàmiques de treball basades en la opacitat i els interessos dels actors privats a partir del marc de l'interès general i les eines de l'administració pública.

Existeixen tres particularitats que contribueixen a comprendre la situació actual de Barcelona respecte l'aigua: la situació contractual de l'empresa per operar a la ciutat de Barcelona, les connexions i influències existents entre AGBAR i els càrrecs d'alguns partits polítics, i finalment, la vulneració de drets de les persones com a conseqüència dels talls de subministrament, derivats d'una situació econòmica sobrevinguda a les llars, totes elles relacionades les unes amb les altres i que posen de manifest l'existència de problemàtiques de més profunditat social i històrica que han aflorat a partir del context socio-polític dels darrers anys.

5.1.1. Una Iniciativa Ciutadana a Barcelona

Després de la sentència de 2016 del TSJC, amb els avenços de la remunicipalització a Catalunya i el creixement de plataformes locals que lluiten per una gestió pública i democràtica de l'aigua, i arribats a la tardor de 2017, des d'Aigua és Vida es valora que és el moment de promoure una xarxa d'actors i consolidar un grup de treball local a Barcelona. Aquesta idea agafa força davant la possibilitat de presentar una iniciativa ciutadana per promoure una consulta en el marc de la posada en marxa dels nou Reglament de Participació de l'Ajuntament de Barcelona, aprovat en el Ple celebrat el 6 d'octubre de 2017. La iniciativa ciutadana s'inclouria en la prova pilot de la Multiconsulta [17], un dels nous mecanismes contemplats en el reglament.

Davant aquesta situació, es va convocar a una assemblea general oberta, que va tenir lloc al local de la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (PAH) el dia 15 de desembre de 2017, amb una assistència de 100 persones. Un cop es va presentar la iniciativa i l'exposició dels motius, s'havia de decidir sobre la pertinència o no de tirar-la endavant, per tal de preguntar a les veïnes de Barcelona: Vol vostè que la gestió de l'aigua a Barcelona sigui pública i amb participació ciutadana?

Un cop aprovada la decisió per assemblea, es van donar d'alta 100 fedatàries [18] i es va aconseguir el suport de 40 entitats.

L'impuls de la iniciativa ciutadana per l'aigua pública i democràtica en el marc de la Multiconsulta era una manera de consolidar la presència a la ciutat, de crear una xarxa, estendre el discurs i la feina feta tots els anys anteriors en vistes a aconseguir, almenys dues fites: una primera, que

ACTIVITAT	NOMBRE
Assemblees Obertes	3
Assemblees de coordinació i per districte	
Xerrades i formacions de fedatàries	27
Paradetes de recollida de firmes	79 paradetes de signatures 42 punts fixos
Rodes de premsa	3
Actes grans	4
Vídeo de promoció i divulgació de la situació del servei a Barcelona	2
Desplegament d'eines de logística i organització	

Taula 1: Activitats de la Iniciativa Ciutadana. Font: Memòria de la Iniciativa Ciutadana per una Gestió Pública i Democràtica de l'Aigua a Barcelona.

la gent s'apropriés la importància de tenir l'aigua sota control públic, i segona, aconseguir una majoria social i al Ple Municipal i per tant, que les forces polítiques també es fessin seva la recuperació de la gestió directa del servei d'abastament.

L'impuls de la iniciativa ciutadana es va realitzar entre els mesos de desembre i març del 2018. Es van dur a terme assemblees (generals i de coordinació a diferents nivells), xerrades i formacions al públic en general i a les fedatàries. Aquesta tasca anava acompanyada d'un desplegament de recollida de signatures, rodes de premsa, actes grans i un vídeo de promoció i divulgació de la situació del servei a Barcelona.

Després dels tres mesos de treball intens, l'1 de Març s'entreguen 26.389 signatures procedents de veïns i veïnes de la ciutat, un nombre molt per

sobre de les 15.000 signatures exigides pel reglament. L'èxit en la recollida de signatures indica que, més enllà del que semblava, l'aigua és un tema que interessa a la ciutadania de Barcelona. Aquesta feina ha permès que existeixi una estructura àmplia i permanent a nivell de ciutat i un fort dinamisme social al voltant d'aquesta problemàtica.

D'altra banda mentre s'impulsava aquesta iniciativa es van interposar "10 recursos, entre penals, administratius i contenciosos i, d'aquests, quatre estan impulsats per l'empresa que actualment gestiona el servei d'aigua de l'Àrea Metropolitana de Barcelona (AMB) o per altres associacions vinculades al grup" [19] amb l'objectiu de frenar que es pogués dur a terme la pregunta sobre la gestió de l'aigua a la ciutat. Almenys 4 d'aquestes denúncies tenien la finalitat d'impugnar el Reglament de Participació en el

Fotografia 1: Manifestació per la gestió pública i democràtica de l'aigua a Terrassa, Font: Aigua és Vida, 2015.

qual s'inclou l'eina de les multiconsultes, judicialitzant així tot el procés. Juntament amb els recursos i denúncies, es detecten defectus privats infiltrats en les activitats i reunions que duia a terme la Iniciativa Ciutadana [20], i campanyes de publicitat agressives [21] d'AGBAR, que han estat una clara mostra del poder econòmic, mediàtic i jurídic que pot mobilitzar l'empresa en qualsevol moment.

Un cop validades les signatures, segons es recull al reglament de participació, aquestes havien de passar per ple municipal, on els partits no podien vetar-les per motius polítics. L'11 d'Abril es porta a ple la Iniciativa de l'aigua, conjuntament amb una altra iniciativa, i la majoria dels grups municipals del ple, decideixen vetar-la sense presentar cap al·legació ni justificació técnicojurídica. Aquest fet indica, la possible

voluntat d'alguns partits de defensar els interessos econòmics d'AGBAR així com tacticisme partidista.

L'escenari de la Multiconsulta li va servir la plataforma Aigua és Vida per ampliar el treball en àmbit de ciutat, ja que moltes entitats, plataformes i col·lectius es van adherir a la Iniciativa, fet que va contribuir a donar peu a constituir el Moviment per l'Aigua Pública i Democràtica (MAPiD) [22], un moviment que s'estructura en grups de treball i de forma territorial en els barris de la ciutat.

5.2. Terrassa

Ara ens endinsem cap al cas de la ciutat de Terrassa, la tercera ciutat més gran de Catalunya, amb 216.428 habitants (Idescat, 2017) i que comparteix la capitalitat de la comarca del Vallès Occidental amb la ciutat de Sabadell. També és una de les ciutats més importants de Catalunya de forma secular, principalment per la seva activitat econòmica vinculada al tèxtil, que va tenir el moment de màxim esplendor en el segle XIX, però que ja venia del segle XVIII. És una ciutat que ha patit els impactes econòmics de forma directa, amb alts i baixos en els índexs de pobresa, segons augmenta o disminueix l'oferta de feina vinculada a la indústria. En la seva trama urbana podem llegir els diferents períodes d'expansió econòmica i poblacional que ens parla de grans booms d'atracció de població a la cerca de feina provinent d'altres contrades (catalanes, de la resta de l'Estat Espanyol així com també d'altres països).

Aquesta fortalesa que l'ha posada en llocs centrals a nivell europeu en alguns moments de la història, és la seva màxima debilitat en un moment de canvi econòmic a diferents nivells, com ho són la davallada del tèxtil, el canvi de model productiu i la orientació cap al sector terciari, que han donat pas a una ciutat que compta amb alts nivells de pobresa i dèficits estructurals.

El seu tarannà productiu de base industrial del sector del tèxtil, amb l'arribada de població migrada i la seva traducció a nivell urbanístic, ha propiciat una presència constant de teixit associatiu, sindical i veïnal, que va tenir un paper important durant els darrers anys de la dictadura franquista i primers de la Transició.

És en aquest context que, quan ens apropem a Terrassa, descobrim, que també compta amb

una relació històrica amb l'aigua que ve de molt lluny. Tot i això, des de la perspectiva de la història del servei d'abastament, Mina Pública de Agua de la Villa de Terrassa va ser l'encarregada de crear el servei d'abastament de la ciutat, essent també la primera empresa que va oferir el servei d'aigua a domicili en tot l'Estat Espanyol, ja l'any 1842. A diferència d'altres ciutats, a Terrassa el nexa entre l'activitat econòmica de la indústria del tèxtil i el servei d'abastament per a les llars, estan imbricats, en tant que l'origen d'aquest servei a la ciutat responia a la necessitat dels industrials de poder tenir accés a aigua per al funcionament dels vapors industrials.

L'actual concessió de Mina Pública d'aigües de Terrassa S.A. va acabar el desembre de 2016. Es tractava d'una concessió que se li va atorgar l'any 1941 per portar l'aigua des del riu Llobregat. Aquest servei havia estat municipalitzat durant els anys de la Guerra Civil per part del Comitè d'Enllaç Antifeixista, i d'aquesta manera es retornava de forma legal als industrials tèxtils.

Des dels seus inicis, la relació entre empresa i sectors institucionals locals, havia estat cordial i bona, instaurant formes de fer que es caracteritzaven, d'una banda, per una gran màniga ampla per part de l'empresa. I per l'altra, una absoluta confiança i delegació plena per part dels actors polítics institucionals, que es va traduir en una forma de gestió explícitament poc controlada fins l'entrada a la dècada dels 2000, en què de forma tímida, es comencen a donar algunes petites passes en la línia de començar a exercir la responsabilitat pública. Aquestes passes agafen presència pública l'any 2013, en la segona meitat de la legislatura 2011-2015, quan es va començar a exercir control sobre les demandes d'augment de les tarifes. Amb tot, el debat sobre

la recuperació del servei per part de l'administració, no estava contemplada.

5.2.1. Una iniciativa dels actors socials terrassencs

A finals de l'any 2013, es va constituir la Taula de l'aigua de Terrassa, a partir de la voluntat d'un grup de ciutadans amb inquietuds de canvi social, que després del 15-M i a partir dels efectes de la crisi a la ciutat, que l'any 2013 va tocar el sostre en índex d'atur, van assumir el compromís de recuperar aquest servei.

A partir del moment que la Taula de l'aigua va tenir coneixement de la finalització del contracte de concessió, es van bolcar en aprendre i treballar per fer efectiva la remunicipalització d'aquest servei. En primer lloc, van elaborar el document la Carta de l'aigua de la ciutat, seguint la línia de treball de l'experiència més propera en aquell moment, que era el cas de Berlín. Després, uns mesos abans de les eleccions municipals del 2015, van començar a treballar entorn el document del Pacte Social per l'aigua Pública, una iniciativa a nivell de l'Estat Espanyol, però que cada grup local podia emprar i adaptar al seu escenari. En el cas de Terrassa, aquest document va servir de base per emplaçar el debat públic que es va organitzar amb les diferents forces polítiques que es presentaven a la cita electoral. Amb aquesta activitat, es el tret de sortida pública de la Taula de l'aigua a la resta de la ciutadania i s'obre el debat públic entorn la situació d'aquest servei a la ciutat.

A partir d'aquí, la Taula de l'aigua ha treballat de forma molt concisa i dedicada per informar i teixir ponts amb diferents sectors socials de la ciutat, responent a la seva concepció de la problemàtica de l'aigua, molt associada a la qualitat de vida de la ciutadania, i per tant, de la riquesa social d'una ciutat que compta amb una gran història social i política. Aquesta feina es va centrar en treballar de forma simultània, a nivell de ciutadania i carrer, i a nivell institucional. A nivell de

ciutadania i carrer, van promoure la realització de debats públics, xerrades i formacions obertes, passis de pel·lícules i documentals en format de cinefòrum per tal de fer arribar els problemes associats a la mercantilització de l'aigua i quins són els interessos lucratius que hi ha darrere. Mentrestant, per la seva banda, les persones vinculades a la Taula de l'aigua, s'han esforçat en formar-se en la matèria, per poder treballar en clau de proposta i no només de demanda a les institucions polítiques de la ciutat.

A nivell institucional, van obrir una línia de treball amb les diferents forces polítiques de la ciutat a mesura que s'anava avançant, de tal manera, que una primera passa en aquesta línia va ser la adhesió de les forces polítiques al Pacte Social per l'Aigua Pública. Un cop passades les eleccions, es va treballar per tal que aquesta adhesió no fos quelcom buit i es transformés en un compromís ferm de cara al treball institucional durant la legislatura. Fruit d'aquest treball, al qual se s'hi van sumar reunions periòdiques amb tots els grups polítics, es va anar obrint un espai de forta tensió política a la ciutat, on es van viure moments que indicaven el calat profund de la problemàtica. Conflicte, aquest, que es vehiculava mitjançant debats encesos a través de la premsa local o les campanyes agressives de Mina Pública d'Aigües S.A. per via de la seva fundació, i els rebuts que tothom rep a casa.

En tot aquest període, l'empresa es va veure avocada a moure's per assegurar el seu lloc en la ciutat, promovent la por davant la incertesa i el canvi amb l'ús d'un llenguatge fort i bel·ligerant que remetés a moments de la història local desagradables, emprant conceptes com "expropiació", al·legant que la quantitat de diners que l'ajuntament hauria d'invertir en fer efectiva

aquesta expropiació (60 milions d'euros) l'endutaria tant, que es traduiria en encariment de la tarifa un cop el servei fos públic. En una pràctica que ja és habitual, l'empresa va fer tot el possible per judicialitzar el procés, interposant contenciosos administratius i demandes, que mica en mica es van resolent, però que complien la funció de generar un escenari de por i incertesa en la població local, i pressió sobre l'ajuntament [23]. Els treballadors, en el cas de Terrassa han estat un actor que mai ha agafat una centralitat visible, però que en canvi, de portes endins, a nivell de ciutat, han tingut pes. Els treballadors de Mina Pública d'Aigües, han estat la preocupació tant de la Taula de l'aigua, que en tot moment ha volgut contactar amb ells per explicar que en el procés de remunicipalització, ells (els treballadors) eren una peça clau i que sempre es miraria que no sortissin perjudicats. Així com també han estat un actor d'interès per part de l'empresa, que ha jugat constantment a controlar la informació a la qual podien tenir accés per tal d'assegurar-se que els seus posicionaments serien sempre acord i afins amb els interessos de l'empresa. Això s'aconseguia posant l'accent del procés de remunicipalització en els riscos que això tindria per a ells, explicant que amb la remunicipalització molts perdrien la feina. Amb aquestes informacions, s'alimentava la por que dona la inseguretat del futur, assegurant un atrinxerament del sector al voltant dels interessos de Mina Pública d'aigües S.A:

En aquest escenari, de mica en mica, entre la pressió de la oposició, l'acció formativa de la Taula de l'aigua, articulada amb altres grups i plataformes, que van tenir un interès en mostrar dades i coneixement entorn les pràctiques empresarials oligopòliques d'AGBAR en diversos casos, juntament amb el comportament

mostrat per l'empresa, van anar empenyent cap a un posicionament polític del Ple Municipal a favor de la remunicipalització que va donar el toc de sortida a incloure la internalització del servei, primer com una opció a tenir en compte, i finalment, com la millor opció. Un moment d'inflexió d'aquest procés a nivell institucional va tenir lloc el mes de novembre de 2016, en el Encuentro de Ciudades por el Agua Pública, que va tenir lloc a Madrid, on l'alcalde de Terrassa, que en aquell moment era en Jordi Ballart del PSC, va fer públic que es decantava vers la gestió pública directa de l'aigua de la ciutat, és a dir, remunicipalitzar-la, en Ple municipal del mateix mes, s'acordava "mostrar el rebuig a la posició del concessionari, de no acceptar l'autoritat municipal i judicialitzar-ne les decisions que adopta" i "adoptar el compromís per assolir un model de gestió directa del servei de subministrament d'aigua a la ciutat de Terrassa" [24]. Mesos abans, l'ajuntament ja havia pres la decisió de crear dues figures noves: el Comissionat d'aigua i la Comissionada de Participació. Com a Comissionat de l'aigua es va contractar en Joan Gaya, acció que no va ser ben assimilada per Mina Pública d'Aigües de Terrassa S.A., qui va interposar un recurs, i com a Comissionada de Participació per treballar en un procés participatiu entorn de l'aigua a nivell de ciutat, es va contractar a Itziar Gonzalez. Part d'aquest treball al voltant de la participació es va articular a partir de l'espai del Consell Editorial i els debats públics en el marc de les activitats del cicle Parlem de l'Aigua.

El cicle d'activitats de Parlem de l'aigua podia facilitar, a la Taula de l'aigua, eines per donar més projecció i visibilitat a la temàtica i les contrapartides de la gestió indirecta. Aquesta part del procés participatiu, va sumar un total de 13 activitats, compreses entre el 21 d'octubre i el

29 de novembre de 2016. Del total de les activitats, que buscaven donar veu a tots els actors implicats en el conflicte a nivell de ciutat, inclosos la Cambra de Comerç, la CECOT o el partit polític Ciutadans. En el marc d'aquestes activitats, la Taula de l'aigua i Aigua és Vida, van promoure realització d'un taller sobre participació, també es va poder comptar amb la presència de Pedro Arrojo com expert i impulsor de la Nova Cultura de l'Aigua, i conèixer de primera mà les experiències en transparència i participació de París, Nàpols, Còrdova o de la cooperativa d'aigua, d'Olesa de Montserrat.

El gener del 2017 es va dur a terme a Terrassa una sessió del Parlament Ciutadà en la qual s'havia de treballar per obtenir dues mocions entorn els objectius i els principis, que segons la ciutadania, havien d'articular el nou servei remunicipalitzat d'aigua de la ciutat. Amb aquestes mocions, la ciutadania de la ciutat, en el seu conjunt, emplaçava a l'ajuntament a haver de tenir en compte aquests aspectes en el moment de pensar i estructurar el servei que estava en procés de recuperació per part de l'administració. I al 19 de març de 2017, la culminació de tot el conflicte es va materialitzar en la primera gran manifestació que hi havia hagut a Catalunya sobre la remunicipalització de l'aigua, amb una participació de més de 3.000 persones.

En el cas de Terrassa, la consolidació, a nivell institucional, del camí cap a la remunicipalització va venir amb en els plens d'abril i setembre de 2017, on es va aprovar l'acord d'inici d'expedient per al canvi de forma de gestió del servei públic d'abastament d'aigua a Terrassa i l'acord d'aprovació inicial del canvi de forma de gestió del servei públic d'abastament d'aigua de Terrassa. Des d'aleshores, la feina central ha estat, no abaixar

la guàrdia, davant dels atacs constants de l'empresa Mina Pública d'Aigües de Terrassa S.A. i avançar "en el com i no en el què" [25] tenint clar que el que li toca a la ciutadania és "tensionar per promoure i aprofundir en el canvi" [26].

Aquest procés, lent, continuat i ple de tensió i conflicte a nivell de ciutat, poc a poc es va anar concretant en la creació d'un observatori de l'aigua, fruit d'una pràctica de treball conjunt entre ciutadania i ajuntament.

---

6. Eines de participació

Tot i l'existència de diferents pràctiques relacionades amb la gestió de l'aigua domèstica als nuclis poblacionals en aquest estudi centrem la nostra atenció sobre dues eines específiques que s'estan emprant a dos de les ciutats més grans de Catalunya com són Barcelona i Terrassa: les consultes i els observatoris. No obstant això, no són les úniques i hi ha diferents experiències i pràctiques al voltant de la presa de decisions i la gestió de l'aigua, tant a Catalunya, i a l'Estat Espanyol, com en la resta del món, per això, abans d'endinsar-nos en les experiències pròpies, convé fer una petita aproximació destacant alguns exemples en d'altres indrets del món on trobem, diferents maneres per innovar en democràcia dins la gestió de l'aigua.

En primer lloc i de forma estesa, hi ha experiències de gestió comunitària en molts països de l'Amèrica Llatina, on trobem exemples amb les Mesas Técnicas del agua, que es troben dins dels Consejos Comunitarios de Aguas a Veneçuela, on els ciutadans s'involucren de forma activa en la presa de decisions (Ortega, 2006). També a Sudamèrica trobem l'experiència de Porto Alegre (Brasil) on es combina el pressupost participatiu amb una forta participació de la societat civil en la gestió de l'empresa d'aigua (Ortega, 2006). O a la Índia el cas de Tamil Nadú, on es va dur a terme la creació del koodam (un concepte propi de la societat índia) en el qual tots els actors – gerents de les empreses – interactuen com iguals, sense distinció de rangs, amb l'objectiu comú d'aprendre els uns dels altres (Ortega, 2006).

En el marc de l'Estat Espanyol, potser és interessant assenyalar l'existència de les àrees classificades com a rurals, on podem trobar experiències de gestió comunal, per exemple, en alguns

concejos abiertos:

“El règim del Concejo Abierto és una forma organitzativa de democràcia directa de la qual gaudeixen determinades entitats locals, diferent al règim de democràcia representativa propi dels Ajuntaments. En efecte, l'Assemblea, integrada per tots els electors del municipi, exerceix les funcions corresponents al Pla de l'Ajuntament en els municipis de règim comú” (Llei 9/2009, de 22 de desembre, reguladora dels Concejos Abiertos).

Però també expressions de la gestió comunal a la zona pirenaica, tant basco-navarresa com catalana (Montesinos, 2011; Beltran y Vaccaro, 2017; Roige et al. 1993).

Finalment, dins el territori català, es compta amb experiències cooperatives com la Cooperativa Els Amics [27] i la Comunitat Minera Olejana [28]. El cooperativisme és una pràctica amb tradició a Catalunya, com es pot observar en altres serveis no essencials o en el marc de l'economia solidària, on tenen un pes representatiu. No és així en el marc de serveis bàsics com ho és el subministrament d'aigua a les llars.

Totes elles són mostres d'organització sòcio-política que queda plasmada en la gestió i govern del servei d'aigua.

6.1. Consultes

Un dels mecanismes per forçar la defensa de la gestió pública de l'aigua als nuclis urbans ha estat el de les consultes, principalment en la forma de referèndum. Les consultes són respostes a situacions actuals i que agafen sentit quan ens hi apropem de forma contextualitzada, portant al debat els diferents aspectes que les envolten.

Recordem que per aquest estudi es van seleccionar quatre casos que van emprar la via de la consulta. Aquests són Eslovènia, Uruguai, Itàlia i Berlín. Aquí els descriurem amb l'objectiu de donar els elements necessaris que ajuden a comprendre'ls i que orienten en la complexitat que les envolta. Podrem observar com sota una aparença homogènia d'igualtat i paral·lelismes, ens trobem que les variables que les caracteritzen, a banda dels aspectes compartits, tenen força diferències que s'expliquen, precisament, en el moment que ens hi apropem i posem atenció en els seus elements constitutius.

Els casos escollits es presenten en ordre cronològic perquè permet elements per seguir la trajectòria. Així, comencem amb l'Uruguai, que el 31 d'octubre de l'any 2004, va dur a terme un referèndum que feia el plebiscit a la reforma constitucional que posava en mans de l'estat, de forma exclusiva la distribució de l'aigua potable i el sanejament a nivell nacional. El resultat va ser d'un 64,58% a favor de l'aigua pública. En aquest cas, l'articulació de la resposta social ve donada per dos motius: (1) la privatització de l'aigua a la regió de Maldonado i (2) la Carta d'intencions que l'any 2002 el Govern d'Uruguai firmava amb el Fons Monetari Internacional (FMI). Ambdós fets eren la constatació del desplegament de les polítiques d'ajust estructural al Sud, per via de la privatització de serveis com l'aigua, que havien estat sota gestió pública fins aquell moment.

En aquest cas, es va crear la *Comisión Nacional en Defensa del agua y la vida* (CNDAV) [29], que aglutinava actors socials, però que s'estructurava entorn el FFOSE (el sindicat de treballadors públics del sector de l'aigua). Es van aconseguir 247.141 signatures que van ser validades per la Cort Electoral de l'Uruguai. D'aquesta manera es podia proposar el plebiscit per definir qui havia de gestionar l'aigua. Això va ser possible en compliment del capítol IV de la facultació para la interposición del recurso de referéndum contra leyes [30]. El marc regulador dels drets referendaris. El marc normatiu també contempla que les convocatòries plebiscitàries han de fer-se coincidir amb les cites electorals, per aquest motiu el referèndum es va fer en el marc de les eleccions nacionals.

Un altre cas que exerceix força influència en el camp de les lluites per l'aigua pública i que inspira l'ús de la consulta, és Itàlia. En aquest cas, l'any 2006, es va fundar el Fòrum Italià dels Moviments de l'Aigua, que reuneix gran varietat d'actors socials de diferents perfils [31] que es van unir per lluitar per l'aigua com a bé comú, una gestió pública i amb participació, des d'una visió holística [32]. En el cas italià, es provenia d'una gestió pública que amb l'entrada dels 2000 es va veure afectada per un procés de privatització. Es va dur a terme el procés per sotmetre a referèndum abrogatiu que l'aigua fos considerada un bé comú. Es van aconseguir, en menys de tres mesos, 1.402.035 signatures. En el cas d'Itàlia, aquesta eina està estretament relacionada amb la Part II de la Constitució d'Itàlia, que fa referència a l'Ordenament de la República, en el Títol I: El Parlament, secció II, La formació de les lleis, hi trobem l'article 75 on s'especifica com dur a terme referèndums populars que tenen per objectiu resoldre la derogació, total o

parcial, d'una llei o d'un acte que tingui força de llei [33]. El 13 de juny de l'any 2011, va tenir lloc la consulta amb una participació del 54,8% del cens. El resultat va ser d'un 95,3% a favor del sí "que expressa la voluntat de portar l'aigua des dels comuns" [34].

L'any 2011, a Berlín va tenir lloc una consulta que buscava forçar el retorn del servei sota el control de l'administració pública, que pocs anys abans, s'havia privatitzat, per via de la constitució d'una empresa mixta (partenariat públic-privat). En un nou cas de servei d'origen públic, i que va ser privatitzat en el marc d'aplicació de les polítiques neoliberals. Es va constituir la Berliner Wasserrtisch – BWT – (Taula de l'aigua de Berlín), que agafava el nom inspirat en les Mesas del agua que es van impulsar a Venezuela durant el procés bolivarià de Chávez. La BWT va fer el procés per aconseguir les signatures necessàries (666.235) per tal de poder elevar la pregunta a referèndum. Això va ser possible per dos motius, l'un, que a Berlín (que és ciutat – estat) existeixen mecanismes que permeten que aquest tipus d'iniciatives es tradueixin en referèndums. I el segon, van aconseguir superar les resistències del govern berlinès, que apel·lava al secret professional i a la Llei alemanya, per tal de no promoure la remunicipalització del servei (Mas, 2018). A partir del resultat, el govern de Berlín va iniciar el procés de recuperació del servei, amb totes les dificultats associades a les clàusules abusives del contracte [35]. La BWT actualment està escindida entre una branca més institucionalitzada, on participen membres de formacions polítiques com el Partit Socialista, i una branca de caràcter més autònom que tenen com objectiu l'aigua com a bé comú i treball en contra el CETA [36] i el TTIP [37]. Aquesta branca del BWT, ara es troba en el procés de pensar

en les formes de govern, per les quals segueixen les propostes de Patrizia Nanz i Claus Leggewie. Nanz i Leggewie, defensen la creació d'un model que "democratitzi" la democràcia a partir del concepte dels consells, amb els quals es "recolza activament els ciutadans per recuperar l'espai polític, aportant propostes pràctiques per resoldre tasques difícils" [38].

Per últim, hi ha la iniciativa duta a terme a Eslovènia l'any 2016. En aquest cas es tracta d'una iniciativa que buscava introduir canvis en la Constitució, per la qual es va crear la plataforma Iniciativa Civil per Eslovènia i la Llibertat. Es tracta d'un dels països sorgits de la dissolució del que havia estat la Unió Soviètica i que assolí la independència l'any 1991. En aquest país, l'aigua és majoritàriament pública però davant l'avenç dels tractats internacionals per al lliure tràfic de mercaderies i recursos [39] va sorgir una resposta social que tenia per objectiu protegir aquest estatus públic de l'aigua, iniciant un procediment per incloure esmenes a l'article 70 de la Constitució i poder blindar la gestió pública.

6.1.1. Anàlisi dels casos seleccionats

Com a punt de partida, i agafant de base les dades aconseguides durant l'elaboració de l'estudi, el primer que s'observa són reiterades referències a les consultes com una fórmula estesa en diferents països per lluitar contra la privatització, i per tant, un instrument legítim, que alhora és percebut com una expressió de màxima democràcia. Dins d'aquesta aproximació, és igualment detectable que de forma generalitzada no hi apareixen ni el context ni els elements propis que formen part de cadascun dels casos referits.

En aquest sentit, es feia prioritari poder analitzar les consultes portant al centre els elements que les caracteritza en cadascun dels casos i que ens ajuden a comprendre què hi ha darrera d'aquestes eleccions. S'ha procedit a incloure en l'abordament analític qui promou la iniciativa en cada cas, en quin context té lloc, en quin marc administratiu i institucional s'han dut a terme, quin objectiu s'han plantejat assolir via aquesta eina, quin és l'abast o àmbit d'incidència que té la consulta en cada cas, finalitzant amb altres tipus d'observacions, com per exemple, com han evolucionat els processos en els anys següents, si han detonat debats o com aborden l'aspecte de la participació. Per tant, l'apartat s'organitza agrupant els diferents casos seguint l'ordre següent: context, objectius i incidència, recollint unes conclusions finals a partir d'aquests criteris.

Context

Fins ara s'han presentat els diferents casos exposant, en cadascun d'ells, quins actors els han impulsat, això ens permet centrar-nos ara en posar l'atenció en el context en el qual van tenir lloc. Com hem pogut veure, en la major part

dels casos, els referèndums s'han donat davant del procés de privatització mentre l'aigua encara estava sota control públic, o bé feia poc de la seva privatització. És important aclarir, que no tots els casos tracten dels mateixos nivells de privatització.

No és el mateix recollir el dret a lucre amb l'aigua a nivell constitucional, on el que s'altera és la titularitat pública, afavorint el seu pas cap a una titularitat privada i, per tant, afavorint l'existència d'un dret lucratiu sobre l'aigua des de la propietat, que la privatització de la gestió dels serveis, per via de la concessió, sense alterar-ne la titularitat pública, formula en la qual, legalment, l'administració pública i les institucions de l'estat, continuen tenint cert control i autoritat sobre l'aigua. Si ambdós són greus, no impliquen exactament el mateix i això també queda reflectit i recollit quan se selecciona l'estratègia. Així doncs, en el cas eslovè hi havia riscos elevats amb la inclusió d'articles a nivell constitucional que poguessin afavorir el comerç, conjuntura que va ser aprofitada per enfortir la protecció de l'aigua en la Constitució del país. Els casos d'Itàlia i Uruguai, són respostes davant l'avenç de promoure canvis en el model de gestió d'aquest bé i les propostes, tot i estar orientades al servei urbà, els referèndums són elevats a nivell nacional. Mentre que en el cas de Berlin, el referèndum es va donar a nivell de ciutat.

Itàlia porta anys vivint canvis socials, recordem que per dates semblants al 15-M va sorgir el Moviment 5 estrelles. En aquest marc, es va plantejar la necessitat d'un canvi radical. El malestar social i la necessitat de canvi quedava condensada en el referèndum sobre l'aigua, i en l'aigua com allò on es podia incidir en canvis. Recordem que Itàlia, concretament a Nàpols, és on

hi ha més experiències i debats sobre la reformulació del comú, tant en aigua com en gestió d'espais, coincidint amb un context i uns posicionaments com a societat que busquen respostes estructurals davant de la crisi social.

En el cas de l'Uruguai, com hem apuntat el detonant per l'organització és doble; la carta d'intencions i la privatització de Maldonado després de veure els efectes derivats de les primeres concessions, fetes anys abans. Segons la llei les consultes s'han de donar en el marc electoral, això va influir en el moment de pensar estratègia i posar una data: les eleccions del 31 d'octubre de 2004. A més a més, no podem oblidar que els primers anys dels 2000 van ser molt convulsos a Amèrica Llatina, on davant l'embat de les polítiques neoliberals que pretenien empobrir la regió i debilitar els estats, van emergir forces populars de diferent línia política, però totes, amb una finalitat clara: parar l'espoli que s'estava practicant amb la instauració de les reformes econòmiques de caire neoliberal. Eren els anys d'esplendor de la globalització. Recordem el corralito a Argentina, la revolució bolivariana a Veneçuela, el primer govern de Correa a Equador, l'arribada de Evo Morales a la presidència de Bolívia i la proposta de la plurinacionalitat, el govern de Lula a Brasil.

“En aquella època (a Amèrica del Sud) vam tenir un embat molt fort del sistema capitalista, que incloïa l'interès no només per l'explotació dels mitjans de la naturalesa, sinó també pel seu control. I per aconseguir-ho es van dissenyar estratègies de privatització dels serveis públics i de la seva naturalesa. Així és com les empreses transnacionals van començar a exercir una pressió molt forta per controlar la propietat de l'aigua a Amèrica el Sud. Aquesta estratègia va

tenir avenços molt grans a Xile, Bolívia, Argentina i també es va intentar a l'Uruguai" (CNDAV)

La privatització del servei a Maldonado va arribar acompanyada de la precarització de les condicions de feina i les reduccions en la plantilla. Aquestes mesures van revertir en una organització dels treballadors per via del sindicat, que ja provenien de treballar en el sector públic. Això va reafirmar la necessitat de promoure una articulació transversal, en la que els treballadors van ser la columna vertebral i poder establir les anàlisis que vinculen la qualitat del servei públic, en termes de responsabilitat social vers la població, amb la qualitat dels llocs de feina, com la clau per garantir un correcte manteniment de tota la xarxa i elements que componen el servei. Un altre element important en el context de l'Uruguai, són les *canillas populares*, una forma d'accés a l'aigua a les zones més empobrides, que formaven part de la xarxa pública. Amb l'entrada de l'empresa concessionària, aquesta va procedir a tancar-les i estandarditzar i unificar les formes d'accés. Aquesta mesura va comportar l'encariment de la prestació del servei, alhora que va impedir l'accés a l'aigua a aquests segments de població, que fins aquell moment, hi havia pogut tenir accés gràcies a les canillas populars. Això va afavorir l'organització del vessant popular. En el cas d'Uruguai, aquests elements van confluïr amb la relació forta que hi ha entre la població i les institucions, i que compta amb una llarga tradició d'ús del referèndum per introduir canvis en la legislació i una tradició d'organització social forta.

En el cas de Berlin, almenys tres factors van influir en el sorgiment de la necessitat d'articular la BWT. Aquests són la pèrdua de llocs de treball a partir de la privatització del servei per via de la

concessió, les pujades de tarifes i de disminució en les inversions de les infraestructures hidràuliques i l'influx del que havia estat la Guerra del Agua de Cochabamba. El referèndum de Berlin venia precedit per almenys 12 referèndums realitzats a diferents ciutats alemanyes entre el 2000 i el 2011, amb la finalitat de frenar el procés de privatització. La diferència amb Berlin és que, el que se sotmetia a referèndum, era la recuperació del servei. Com hem dit, un servei que havia estat sota gestió pública fins pocs anys abans. A partir de la documentació elaborada per la BWT, destaquen el caràcter progressiu en els canvis en la forma de gestió. Expliquen com abans de concessionar el servei, s'havia procedit a canviar la seva organització i estructura, per gerencialitzar-ne la gestió, tot i que fos sota control públic. Un cop integrada la visió gerencial del servei, el pas següent va ser la concessió a una empresa privada. Per això des de BWT, postulen la importància de posar èmfasi en com es duu a terme la gestió del servei i no només amb Qui. En aquest sentit alerten, de que la gestió s'ha recuperat, però la visió privada de la gestió d'aquest servei bàsic, avança i es propaga i per aquest motiu consideren que és molt important el treball centrat en les formes de pràctica democràtica i el bé comú. En aquest context, tant Alemanya, com Uruguai i Itàlia la població compta amb "mecanismes per intervenir en la política pública, sobretot per via de referèndums" (Krüger, Hans-Werner, 2005) i això influeix en que la BWT decidís optar per la via del referèndum com a part de l'estratègia.

A partir de les dades exposades podem extreure que els referèndums a l'Uruguai, Itàlia i Berlin han de ser compresos en els marcs de sistemes polítics, socials i institucionals en els quals les consultes són una part de les formes amb

les quals s'estableix la relació entre la població i les institucions. Almenys Alemanya i Itàlia, tenen un sistema institucional molt imbricat amb la ciutadania i de base federativa. En bona mesura, aquest fet, explica la presència dels referèndums com a eina i també el seu arrelament i reconeixement, com el fet que es tracti de consultes vinculants, que vol dir, que hi ha una obligació contractual per part de les institucions, d'assumir-ne el resultat, tot i que com veurem, això tampoc és sinònim de facilitats. La pròpia regulació també ajuda a comprendre perquè les consultes, en aquests casos, es fan a nivell de país, com a Itàlia i Uruguai. No podem perdre de vista que no tots els serveis d'aigua de les ciutats són competència municipal. A Amèrica Llatina, és molt habitual que el servei estigui organitzat de forma estatal, per tant, també hem de tenir en compte el nivell competencial de l'administració sobre les diferents temàtiques vinculades a l'aigua.

Objectius

Com podem observar, el context és un element força important a través del qual podem comprendre com i per què es plantegen els objectius que es busca assolir per la via de la consulta, i si aquesta forma part, o no, d'una estratègia més àmplia i complexa. En aquest punt, ens centrem en exposar i analitzar els objectius que cadascun dels casos s'ha plantejat assolir en el moment d'optar per la via de la consulta.

En el cas de l'Uruguai, i atenent al context exposat, l'objectiu central era frenar la tendència que s'obria vers la privatització de l'aigua. A partir d'un procés de debats, de treball continuat i de contemplar altres opcions, finalment va agafar

consistència la idea de proposar una reforma constitucional: introduint el concepte de Dret Humà a la Constitució del país. Per entendre aquest punt és important tenir present l'exposat sobre l'existència de les canilles populars. Com hem introduït més amunt, el sistema electoral de l'Uruguai preveu que una reforma constitucional pot ser elevada, sempre que compti amb el recolzament del 2% de l'electorat. Aquest ha estat un recurs molt emprat per diferents moviments socials i polítics en el país.

Des d'Itàlia, tal i com apunten des del Fòrum Italià per l'aigua pública, van optar per "lluitar per defensar un bé primari com a paradigma de tots els béns comuns, en un context en què els moviments i lluites socials reclamaven una alternativa al sistema neoliberal basat en l'explotació de la natura i les nostres vides" amb l'objectiu de garantir l'accés i protegir-lo com un bé comú. Amb això, l'assemblea comptava amb la possibilitat de recórrer l'article 114 del Decret Legislatiu núm. 267/2000. Promoure el referèndum permetia l'aprovació de la llei d'iniciativa popular, per això es van aconseguir més de 400.000 signatures. El que es buscava era tornar a obrir el debat sobre un nou model públic que fos participatiu, amb control democràtic i que comptés també amb la participació dels treballadors, els ciutadans i les comunitats locals.

L'objectiu central de la iniciativa ciutadana en el cas d'Eslovènia també era evitar que s'obris la porta vers la privatització. El que es buscava amb la introducció de l'esmena a l'article 70a de la Constitució, era suspendre qualsevol possibilitat de privatització dels recursos hídrics i del subministrament d'aigua de la població, incorporant el dret a l'aigua potable. Amb això també es buscava canviar i millorar la situació actual

en matèria d'aigua introduint la responsabilitat del govern sobre les persones en aquest tema i alhora aprofitar per canviar el model de maneig i govern dels recursos hídrics en el seu conjunt.

“Important que la Constitució estableixi que els recursos hídrics serveixen com a subministrament prioritari de la població de l'aigua potable i subministren aigua de les llars, el que significa que l'oferta de la població té una prioritat absoluta sobre l'explotació econòmica de l'aigua o alguna altra explotació de l'aigua.

És per tant la tasca de l'Estat per al públic de manera immediata a través d'un control independent constantment supervisa l'estat de les aigües subterrànies i de l'aigua superficials, anar amb compte per prevenir i reduir la contaminació, fomentar el seu ús sostenible, protegir el medi ambient aquàtic, el treball preventiu, etc.”

Finalment, podem observar que Berlin es va plantejar un objectiu en dues etapes, primer remunicipalitzar, recuperar el servei prèviament privatitzat, i després la democratització. Els resultats del referèndum van ser tant clars que no permetien altra cosa al govern que cedir, i per tant, donar inici al procés de re-internalització del servei d'abastament, amb tot i l'elevat cost econòmic que això suposà. El referèndum va generar canvis en la població que es van traduir en un escrutini i control ciutadà d'allò públic, i de forma més activa i responsable, que s'ha traduït en debats oberts entorn les futures infraestructures de l'empresa.

Incidència

L'espai, àmbit i grau d'incidència, en el marc de les

consultes és divers, i va des de canvis en la Constitució, amb el que això comporta en matèria de regulació a nivell de país en l'àmbit de l'aigua, fins a nivells d'incidència molt focalitzats en les ciutats concretes que aborden la problemàtica. Així doncs, observem que en el cas eslovè l'abast i la incidència afecta el conjunt del país, buscant, per via de l'esmena canviar el marc de referència en la gestió dels recursos hídrics, per tant, no es ceneix al subministrament d'aigua a les ciutats. L'anàlisi que es va fer partia de la tesi que els canvis legislatius podien ser ràpids, de tal manera que incloure aquestes obligacions en el marc constitucional protegia i dificultava els canvis en les lleis orientats a afavorir la comercialització de recursos hídrics, fent referència a la signatura dels tractats de lliure comerç. A banda de l'estratègia centrada en la incidència normativa, des de la plataforma impulsora, eren conscients que l'abast real i profund de les possibilitats de canvi només eren possibles a partir dels canvis en les persones:

“La màxima protecció de les nostres aigües només serà possible amb el coneixement de cada un de nosaltres, la importància de l'aigua i la nostra relació amb ella. [...] L'aigua a la Constitució, és l'aigua en la consciència de cada un de nosaltres.”

En aquest cas, l'avenç d'incorporar esmenes a la Constitució estava directament relacionat amb una realitat en la qual ni l'Estat ni els òrgans municipals estaven assumint responsabilitats per garantir l'accés i subministrament a la població:

“La Constitució requereix que l'estat i els ajuntaments ajudin l'abastament d'aigua de subsistència amb recursos i serveis. Els municipis o l'estat hauran d'oferir assistència en forma de

fons d'inversió, control de qualitat de l'aigua i educació, per a la subsistència de les obres d'aigua. Això, al meu entendre, és fins i tot un deure del municipi, ja que aquests treballs d'aigua del poble fan funcionar l'estat i els municipis.”

Seguint en els casos d'impacte a nivell constitucional, l'esmena de l'article 47 de la Constitució de l'Uruguai, en el seu Apartat de Drets, Deures i Garanties, s'estableix que la gestió pública dels recursos hídrics haurà de basar-se en criteris de participació ciutadana i sostenibilitat. Per tant, en aquest cas, l'abast es dona a nivell de país amb intenció de contenir els marges del desplegament de lleis i normatives. La introducció d'aquestes modificacions va comportar canvis en tota l'estructura de la gestió de l'aigua a nivell de país sobretot pel que comporta el procés de traduir en llei i transposar els continguts constitucionals al marc normatiu fet que va implicar alteracions en tota l'estructura institucional i gestiva de l'aigua.

“La CNDAV tenia un objectiu molt clar, que no només era oposar-se a la privatització, sinó principalment brindar una proposta concreta per resoldre el tema, a través d'un text elaborat que permetés reformar la Constitució”.

	URUGUAI	ITÀLIA	BERLIN	ESLOVÈNIA
ANY	Plebiscit 2004	Referèndum 2011	Referèndum 2011	Esmena a la constitució 2016
ÀMBIT	Estatal	Estatal	Ciutat-Estat	Estatal
CONTEXT	Resposta davant a) processos de privatització /b) avenços de promoure canvis en models de gestió pública	Resposta davant a) processos de privatització /b) avenços de promoure canvis en models de gestió pública	Resposta davant privatització per via de la constitució d'una empresa mixta (partenariat públic-privat)	Resposta per blindar estatus públic de la gestió de l'aigua davant tractats internacionals
MOVIMENT	Comisión Nacional en Defensa del agua y la vida (CNDAV)	Fòrum Italià dels Moviments de l'Aigua	Berliner Wasserrtsch – BWT – (Taula de l'aigua de Berlin)	Plataforma Iniciativa Civil per Eslovènia i la Llibertat
RESULTAT	247.141 signatures Plebiscit: 64.58% a favor d'aigua pública	1.402.035 signatures Referèndum: Participació: 54.81% Resultat: 95,3% a favor de “portar l'aigua des dels comuns”	666.235 signatures Referèndum: Participació: 27.5 % Resultat: 98.2 % a favor	51.000 signatures Reforma de la Constitució

Taula 2: Comparativa entre els observatoris analitzats. Font: Elaboració pròpia.

6.1.2. Conclusions

A mode de conclusió entorn les consultes, podem observar que dels casos exposats, 3 parteixen d'una situació de gestió pública directa de l'aigua, i per tant, les iniciatives busquen protegir i mantenir aquesta situació, davant l'avenç de les polítiques públiques que afavoreixen la gestió indirectament o directa la privatització de la titularitat o bé reformes orientades a treure rèdit econòmic de la gestió de l'aigua. Només en el cas de Berlin, el referèndum, va ser per recuperar la gestió del servei.

Per norma general, independentment de si és cap a millor o cap a pitjor, els canvis generen incertesa en tant que obren un nou escenari. Aquesta incertesa es tradueix en por, i aquesta por, s'acaba traduint en posicionaments conservadors, entesos en termes de defensa de les

Consultes i iniciatives ciutadanes	
Qui impulsa	Grups d'incidència, entitats i plataformes
Motius	frenar privatització [es ve de marc de gestió pública]. El cas de Barcelona és l'únic on es planteja una consulta venint d'un context de gestió privada
Context polític i social	Diferències en la situació política, social i del servei en cada país. [accessibilitat, realitat del servei, etc.]
Objectiu	Canvis en la norma

Taula 3: Anàlisi resum de les consultes i iniciatives ciutadanes. Font: elaboració pròpia, a partir de les dades aconseguides.

situacions conegudes davant la por de l'escenari nou desconegut. Aquest fenomen explicaria part de les diferències estructurals entre els diversos casos explicats, com per exemple el fet que promoure una consulta com una eina per defensar la gestió pública i emparar el servei davant les possibilitats de privatització suposa més garanties per part dels actors socials i la societat en general, que no pas en la situació contrària. Per tant, davant d'una falta de coneixement empíric, per part de la major part de la població, sobre les propostes que envolten treballar per un nou model, és important fer una tasca orientada a mostrar opcions concretes de com serà el que es vol implementar, per tal que aquestes incerteses es redueixin el màxim possible, i així, afavorir més seguiment i posicionaments favorables a la gestió pública i democràtica, sobretot quan aquesta implica un canvi en relació a allò conegut.

Un altre aspecte que cal destacar dels casos exposats al voltant de les consultes és que tres dels casos (Itàlia, Eslovènia i Uruguai) buscaven introduir canvis a nivell legislatiu. El que podem extreure de l'experiència i testimonis d'aquestes consultes és que van ser una via d'entrada cap a noves etapes implícites i necessàries com ho és el fet d'elaborar tot un nou marc legislatiu que travessa tots els àmbits de política pública vinculats a l'aigua, en tant, que els canvis que s'havien d'introduir són dins de l'àmbit nacional, i per tant, en el marc en el que es donen totes les normatives i reglaments concrets, de dalt cap a baix. De la supra estructura, cap a les parts baixes de la mateixa.

Ara bé, almenys en dos dels casos (Uruguai i Itàlia) els actors socials implicats han detectat

que un cop fet l'escrutini, i amb els resultats a la mà, són els actors de les institucions públiques i polítiques els que queden encarregats de dur a terme la introducció dels canvis. En aquest punt, en el cas d'Itàlia, tal i com queda recollit en la premsa l'any 2016, cap govern des del 2011 ha assumit plenament el resultat. En el cas de l'Uruguai els actors reconeixen en la creació de la llei que aquesta part va ser molt debilitada i no van ser introduïts tants aspectes, com sí havia passat en altres consultes populars.

Aquests fets ens indiquen que després de l'acció i l'esdeveniment del vot, la ciutadania troba limitada la seva capacitat d'incidència en les fases següents del procés. És a dir, el poder de transformació que poden assolir les consultes queda en mans de la voluntat dels polítics i els aparells institucionals, en tant que la presència de les persones, un cop han estat consultades, queda desvinculada de la resta de parts del procés que hi ha fins a la presa de decisions, excepte que com a Uruguai "siguin convidades" aquelles entitats que des del govern es necessiti o es consideri que han tingut un paper destacat.

"Nosaltres, com a membres de la societat civil, per haver promogut la reforma, vam ser convidats, a participar en la discussió d'aquell projecte de llei, amb tots els òrgans estatals involucrats. Finalment va sortir una Llei d'Aigües, amb moltes aportacions nostres, però altres no tant, ja que nosaltres volíem més èmfasi en el tema de la participació", relata Carmen Sosa"

Aquesta declaració condensa dos aspectes a tenir en compte: el primer, que el fet de poder estar en l'espai de discussions de la proposta de llei era fruit d'una voluntat política que convida

als actors socials – “convidats a participar – però en un escenari on la representativitat popular queda reduïda. No és ben bé un marc d’elaboració col·lectiu, sinó propi de comissió tècnica, que ha estat la base empírica sobre la qual s’han elaborat molts estudis en matèria de participació i governança i el paper dels actors d’interès o stakeholders [40]. Aquesta participació no ens mostra que hi hagi (o s’hagi assolit) l’existència d’un dret de formar part, explícit i naturalitzat. Això ens indica que la capacitat de poder formar part de les altres parts del procés, depèn en última instància dels actors polítics institucionals. I en segon lloc, que la inclusió de la participació promoguda pels actors socials, és inclosa en la mesura que s’avé amb els límits que creuen convenient els actors institucionals.

Per tant, podríem concloure que les consultes són una eina que pot servir per diferents objectius, com forçar per a canvis normatius, principalment, però sense perdre de vista que la incidència dels actors socials en les següents fases de treball no està prevista de forma reglada, sinó des de la voluntat política i el rol que els actors socials decideixin tenir. És important tenir en compte aquests aspectes per saber com fer-ne un ús apropiat i la necessitat o no d’altres eines i elements a portar en la planificació de l’estratègia.

6.2. Els observatoris

Els observatoris són experiències de tipus pràctic que tenen la finalitat d'incloure nous elements en la gestió de l'aigua de les ciutats. Generalment, es troben dins dels marcs de la participació i alhora estan concebuts amb vistes a donar una mirada més complexa a l'aigua urbana, buscant maneres d'aproximar les ciutats l'entorn on aquestes estan ubicades.

Actualment els casos més emblemàtics dins l'espai europeu són quatre: París, Montpeller, Xàbia i Terrassa. Dos dels qual es troben dins l'Estat Espanyol, i els altres dos a França. L'inici d'aquesta proposta la trobem en la remunicipalització del servei que va protagonitzar París a partir del qual es va impulsar la creació de l'Observatoire Parisien de l'Eau, que tenia la finalitat d'establir un espai per la supervisió i la informació populars de l'aigua, però també exigir transparència i responsabilitat públiques als càrrecs electes de la ciutat, a l'administració i els empleats, segons exposa Anne Le Strat (Petitjean, 2015).

6.2.1. Anàlisi de casos

Com s'ha apuntat inicialment, hi ha un total de quatre experiències d'observatori a nivell europeu, abans de conèixer el cas català de Terrassa, convé presentar les altres experiències, ja que, com es veurà més endavant, tot i compartir uns objectius i principis bàsics, existeixen trets diferencials entre ells. Començarem doncs presentant l'Observatoire Parisien de l'eau (OPE) [41] ja que va ser el primer i ha servit d'inspiració a les experiències posteriors. La seva concepció es va donar en el marc de la recuperació del servei d'aigua d'aquesta ciutat, que de manera històrica i fins els anys 2000 havia estat en mans de les dues grans companyies Suez i Veolia. En la internalització del servei hi havia sobretot interès per repensar l'organització íntegra del mateix

introduint la relació amb el territori. En aquest cas, l'observatori, va ser dissenyat com una eina de consultes i control ciutadà sobre la política municipal d'aigües. En aquest sentit, l'OPE està informat de totes les deliberacions importants relatives a la gestió de l'aigua, sobre les quals dona una opinió abans que el Consell de París doni la passa endavant [42], com per exemple els informes d'activitats anuals, el preu i la qualitat de l'aigua potable pública i els serveis de sanejament. L'OPE el conformen quatre grups de persones: el de les persones electes, els representants de les associacions, representants dels personals i persones expertes. També compta amb un secretariat general format pel servei administratiu d'aigua i sanejament de l'ens local, que s'encarreguen de la logística.

Pel que fa a Xàbia [43], petita població del País Valencià, la iniciativa de crear un observatori neix amb l'entrada del nou consell d'administració de l'empresa que s'encarrega del servei. En aquest cas, la gestió és 100% pública, i el que es buscava des del nou Consell d'administració era potenciar el vessant social de l'empresa i fomentar la participació ciutadana. L'observatori en aquest cas en constitueix a partir de dos organismes l'any 2016. L'un és el ple que està integrat per totes aquelles persones que desitgen formar part de l'observatori. I per l'altra, hi ha la Junta Rectora, que està formada per 7 representants de les diferents agrupacions o interessos socials i que, juntament amb els representants de l'empresa, són els encarregats de tractar les inquietuds que han sorgit de les sessions amb els plens. A les reunions de la junta és on s'inicia el procés de treballar en solucions concretes a problemes que preocupen a la ciutadania i els seus representants.

Finalment, tenim l'experiència de Montpellier,

que encara es troba en ple procés de constitució. En aquest cas la iniciativa de constituir un observatori prové del grup Eau Secours 34, com part de la proposta provinent de la ciutadania organitzada que va impulsar el procés de remunicipalització del servei d'aigua de les poblacions de l'àrea metropolitana de Montpellier [44]. Segons es recull en l'article "El largo camino hacia la participación ciudadana en la gestión del agua en Montpellier" s'explica que s'estava duent a terme una reestructuració del servei a nivell de país afavorint la concentració, reduint de forma considerable el número de serveis de 34.000 a 15.000. Per tant, davant l'augment de la concentració, i per tant, de les dificultats en termes de transparència i, per tant, de pèrdua de control, es feia necessari impulsar mecanismes de control més exhaustius i directes. És així com la participació agafa més importància i es considera necessària la creació d'un observatori. El cas de Montpellier, s'inspira en París, de tal manera que està format pel representants polítics (11), les institucions (11 entre les quals està inclòs el director de l'empresa pública), les persones usuàries (12 on s'inclou el grup que l'ha impulsat Eau Secours 34) i personal investigador i científic (11). Els membres que ocupen l'espai han de ser renovats cada tres anys, després de cada cicle electoral municipal. Montpellier és un cas en el qual es donen moments de forta tensió entre els objectius de major democràcia de la ciutadania i l'assumpció clàssica de les relacions polítiques dels actors institucionals.

6.2.2. L'OAT de Terrassa

En el cas de Terrassa, l'observatori va ser impulsat per la Taula de l'aigua, que en els primers mesos de treballar la idea, ho anomenava consell de l'aigua, però un cop establertes les converses amb l'ajuntament, es va acordar que la nova figura que es volia constituir prendria el nom d'observatori, per posar de relleu les diferències respecte els consells sectorials que ja existeixen a la ciutat dins el marc de la participació ciutadana. En el cas de Terrassa, els anhels que es projectaven en el nou espai eren elevats i buscaven experimentar formes de treball de col·laboració, introduir mitjançant aquesta eina altres factors vinculats a l'aigua, però que no necessàriament formen part de les competències municipals, amb la finalitat que es pogués dur a terme una visió estratègica de gestió del servei més complexa, integrada i circular.

Pels seus impulsors, i tal i com es recull en els diferents materials, l'objectiu que hi ha darrera de la remunicipalització del servei d'aigua de la ciutat és apoderar i transformar. Aquestes finalitats agafen cos en la constitució del que serà, en els propers mesos, l'Observatori de l'Aigua de Terrassa (OAT) i que va ser presentat públicament el passat mes de juny, en el marc de la setmana del Medi Ambient.

La idea era aconseguir un espai de participació real de la ciutadania, amb veu i vot, per tant, en la seva concepció, la Taula de l'aigua, assumia que es tractava de superar la lògica més estesa entorn de la participació. Es busca, per mitjà de l'OAT generar nous hàbits que es tradueixin en canvis culturals profunds, educar en una altra forma d'actuar i pensar. Aquest objectiu té a veure amb anàlisis dutes a terme sobre les limitacions i els problemes del sistema de representació actual. Això principalment respon al

fet que es treballa des de la concepció del comú segons la definició encunyada per Laval i Dardot (2015), que se centra més en l'aspecte radical del principi, i no tant en el format. Dit d'una altra manera, des del principi de comú i a partir del coneixement del funcionament social de la localitat es poden elaborar i proposar formes d'organització en la presa de decisions. En aquest sentit el paper de l'observatori pel grup de la Taula de l'aigua de Terrassa és connectar les coses per anar a un canvi de ciutat, apoderament social i control ciutadà

La Taula de l'aigua dona testimoni de varis mitjans que justifiquen la importància de caminar cap a la consolidació de l'OAT com una eina i com un espai que sobre surti del perfil general dels espais de participació social. Punt en el qual semblen coincidir des de l'Ajuntament, si fem cas de l'exposat durant la presentació pública de la proposta [45]. En destaquem el repte que es planteja l'OAT, segons el qual l'èxit seria aconseguir canviar la concepció de les formes de treball per part de tots els actors i fer-se d'instruments que tinguin pes, solidesa i legitimitat però que no depenguin dels canvis en el govern.

Segons es desprèn del seu reglament, aprovat en el Ple Municipal del mes de juliol de 2018, i queda recollit en el seu preàmbul i en l'article 3: Objectiu, naturalesa i adscripció de l'OAT, l'objectiu de l'observatori és "articular la participació de la ciutadania en la definició de les polítiques i en les decisions estratègiques que afecten al servei, en la presentació de propostes, en la elaboració d'estudis i informes (...). Desenvoluparà aquest objectiu amb caràcter consultiu, assessor, deliberatiu i propositiu, i amb capacitat d'assolir acords que hauran de ser considerats per govern municipal". Aspectes que queden

reafirmats a partir de l'article 28 dels estatuts de l'Entitat Pública Empresarial Local (EPEL) Terrassa, cicle de l'aigua EPEL que preveu "la creació d'un òrgan participatiu que garanteixi la participació en el govern municipal de l'aigua i que faci possible la col·laboració entre tots els actors interessants en la gestió de l'aigua, basant-se en l'interès general". A nivell orgànic, l'Observatori de l'Aigua de Terrassa (OAT) es compon de 7 òrgans: plenari (amb un total de 27 membres), Comissió permanent, presidència, vicepresidència, secretaria, coordinació i grups de treball que agrupen el conjunt de funcions que el defineixen.

6.2.3. Diferències i semblances

Per tancar l'aproximació als observatoris, fem una breu comparativa entre les diferents experiències presentades. D'entrada, podem començar posant l'atenció que dels quatre observatoris analitzats, només el cas de Xàbia, es dona en el marc d'una gestió pública. Els altres tres restants, emergeixen com propostes en el marc d'un procés de recuperació del control d'aquest servei, per part de l'administració pública (en aquest cas, local).

Un altre aspecte en el qual coincideixen tots els observatoris de l'aigua presentats és el fet que en tots ells es mostra la voluntat d'innovació en qualitat democràtica. Ara bé, quan filem més prim cas per cas, podem observar que els quatre es plantegen objectius diferents en aquesta matèria, amb propostes que es mouen entre espais de participació (Paris, Montpeller, Xàbia) i fórmules de co-govern o experiència de treball de col·laboració (Terrassa). En bona mesura, es tracta d'eines que compten amb una articulació complexa que vehicula diferents espais relacionats amb la gestió del servei i l'administració. Generalment, a grans trets, l'observatori té algun tipus de presència al Consell d'Administració, a banda del seu propi plenari. En cada cas, com hem vist en la composició, s'estableix com serà la relació amb l'espai polític institucional. És com a resposta a aquests reptes i inquietuds que la seva composició, es basa en una presència estructural de diversitat d'actors, buscant d'aquesta manera, aglutinar i apropar diferents interessos i coneixements associats al món de l'aigua, per tal de poder contribuir treballar en la promoció de canvis en la concepció i la relació que tenim amb l'aigua, el context urbà i la visió complexa del sistema.

Pels observatoris, és important la transparència,

i en aquest sentit, en tots els casos és un tema recurrent que es vincula amb el control ciutadà, fet que enllaça tant amb la diversitat d'actors que en formen part, fet que queda recollit en les funcions que se'ls encomanen (centrades en assessorar, diagnosticar, fiscalitzar, etc). Ara bé, com hem apuntat, les diferències en graus de plenitud d'exercici democràtic i presa de decisions, varia en cada cas.

El fet que la iniciativa de crear un observatori provingui des de l'administració o espais de govern institucional comporta certes diferències, respecte d'aquelles propostes que s'originen en plataformes i grups d'actors socials. Així trobem que aquells que estan impulsats per les pròpies

institucions són, en primer lloc, espais de participació delimitats i pensats per l'administració que queda reflectit en la divisió de competències i funcions pre-establerts. Es tracta doncs, d'una estructura pensada des de dalt. No hi ha negociació i els actors que en formen part són convidats com a stakeholders (detectats per la pròpia administració) en dinàmiques de lobby. Els Stakeholders solen ser grups que poden ser de referència sectorial però no tenen per què tenir arrelament ni incidència en societat (desvinculats). I en segon lloc, quan són proposats per l'administració pública, estan pensats com espais de consulta i per donar veu o apropar la ciutadania. D'aquesta manera, el rol del ciutadà continua sent entès com a subjecte del qual

Observatoris	
Qui els impulsa	50% ciutadania i 50% institucions
Objectiu	Innovació en qualitat democràtica
Context	Recuperació del servei (3 de 4)
Estructura	Doble amb diferències
Caràcter	deliberatiu (Xàbia), consultiu (Montpeller, Paris), + co-govern (OAT).
Base social	Més àmplia que qui impulsa

Taula 4: Resum dels Observatoris analitzats. Font: Elaboració pròpia a partir de les dades obtingudes.

se n'extreu un coneixement o informació, però sense formar part del procés fins a la presa de decisions. L'anàlisi dels casos demostra que en poques ocasions la ciutadania pot accedir a espais que estiguin relacionats amb la presa de decisions. En aquest sentit, aquestes estratègies de participació són semblants a la ciència ciutadana [46], que no apodera a la ciutadania com a subjecte legítim amb capacitat propositiva (Caballero i Sanz, 2000).

Caballero i Sanz (2000) defineixen la participació real com aquella segons la qual els ciutadans no només formen part del procés de les polítiques públiques, sinó que també tenen poder de decisió, donant entrada a la ciutadania en el nucli de decisions com ho és la planificació estratègica. Partint d'aquesta definició, podem observar que en els casos en els quals els observatoris són part del resultat d'un treball i d'una proposta originada des de la ciutadania autoorganitzada, independentment del nivell que s'assoleixi en relació a una participació real, l'observatori respon a un procés d'emancipació i apoderament dels actors socials. En aquest sentit, podem observar que hi ha tensions durant el procés de negociació de les competències, les funcions, la composició que en formarà part i en la relació amb els actors institucionals (tècnics i polítics). Aquest punt posa de manifest que en el procés de constitució dels observatoris hi intervenen altres elements més enllà de la participació social, en termes tècnics, i que a través de l'observatori s'originen moviments i debats sobre legitimitat, límits del sistema representatiu, la delegació, interrogants sobre l'abast de la democràcia, entre molts altres temes. Amb tot i les tensions, es tracta d'espais en els quals els actors experimenten processos enriquidors d'aprenentatge compartit i el que en sorgeix és

el resultat del treball conjunt. En aquest sentit, val la pena destacar que, quan els observatoris venen proposats per actors socials, sempre responen a la voluntat clara de voler incidir en les decisions (directa o indirectament) del rumb de les polítiques públiques en matèria hídrica dins l'àmbit municipal o supramunicipal [47]).

---

7. Gestió de l'aigua, participació i democràcia

Ahora, observem que en les entrevistes dutes a terme per l'elaboració de l'estudi, el primer que salta a la vista és la diferència entre les categories èmic que els informants empen per referir a les consultes i els observatoris. És destacable com l'àmbit d'incidència a les quals fan referència són diferenciats. El que es recull a partir dels testimonis és que les consultes s'associen a les idees d'opinar, comunicar, mobilitzar, crear xarxes o estratègia. Mentre que en el cas dels observatoris, els termes que els actors han emprat per definir-los, o expressar la seva raó de ser, han estat conceptes com apoderament, repte, comú, responsabilitat, procés de ciutat.

Quan aquestes descripcions són establertes en el marc dels actors i les situacions ens estan informant dels nivells profunds, implícits, que les sustenten i que es posen de manifest quan observem que hi ha concordances entre els actors que empen les categories èmic i la concepció que tenen de la democràcia i com la democràcia s'expressa per via de la participació. De tal manera que darrera la consulta hi ha una concepció de la democràcia directa, entesa en termes de consultar a la població, que es constata en declaracions com:

“Falta de cultura democràtica d'anar a votar com a Itàlia.”

“votar cada quatre anys és insuficient. La gent ha de poder opinar més i sobre temes importants.”

En aquesta correlació, una de les accions centrals sobre les quals es construeixen les nocions de control ciutadà i transparència és la de fiscalitzar, per tant, la participació és entesa com fiscalitzar i ser consultats. Aspectes associats a la transformació social estructural no són part dels elements que influeixen de forma substancial la

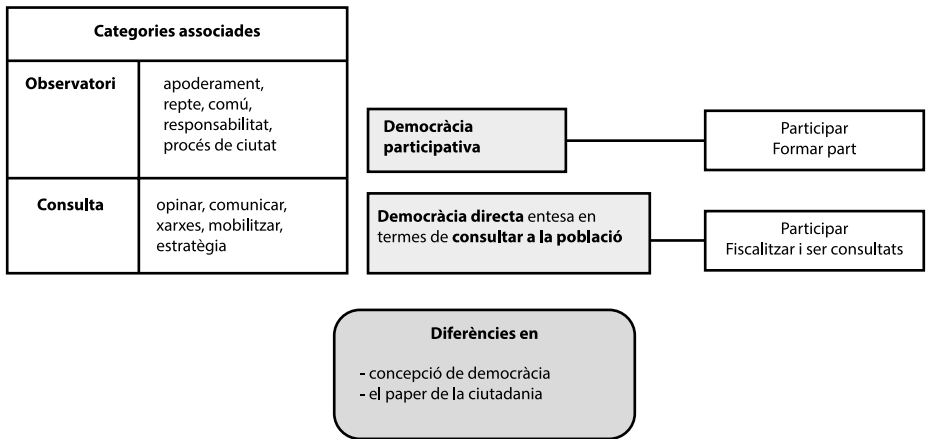

Figura 3: Diferències entre les consultes i els observatoris com a eines de participació. Font: Elaboració pròpia.

opció de la consulta, en tant, que la participació és concebuda com accions i espais al marge dels propis que ocupen els representants polítics.

Si aquestes percepcions les posem en correlació amb els caos exposats al principi, trobem que els nivells de qüestionament del sistema institucional que hi ha darrera de les consultes no és fort i explícit, tot i haver gradacions en les aspiracions de canvis, no és el mateix el que busquen Berlin o Itàlia que Uruguai.

De la mateixa manera, podem detectar que darrere els observatoris opera un principi de relació amb concepcions de democràcia participativa, entesa en termes de participació real (Caballero i Sanz, 2000), per tant, formar part. Des d'aquesta línia s'estableix un diàleg entre les estructures institucionals i de presa de decisions actuals i anhels de canvis en aquest sentit, motiu pel qual es fa referència a conceptes com responsabilitat, repte o comú i que ens estan informant de l'existència d'un reclam de certes quotes de legitimitat de la ciutadania com actor

que té capacitat - i vol - assumir responsabilitats en el govern dels temes fonamentals i centrals de la vida quotidiana.

Per tant, empíricament, es constata l'existència d'una relació entre participació i democràcia que es reflecteix, tant en els mecanismes impulsats des de la pròpia administració, i que compleixen objectius de control i legitimitat de l'autoritat qüestionada, amb l'establiment de mecanismes i espais de participació dirigits, fins a les propostes més emancipadores que alguns actors socials estan posant sobre la taula i que parteixen del mateix origen: la falta de legitimitat de les pràctiques institucionals i la seva articulació entorn la presa de decisions.

---

8. Conclusions

A mode de conclusió, convé recollir els elements més destacables al voltant de la participació, la democràcia i la remunicipalització que han aparegut durant l'exposició dels diferents casos, ja que poden servir de recomanacions que convé tenir presents en el moment d'iniciar un procés per la recuperació de la gestió pública de l'aigua i que aquesta inclogui elements de democràcia. Com ja s'ha apuntat, la remunicipalització inclou més elements que la internalització tècnica del servei, és per aquest motiu que en el moment d'iniciar un procés de remunicipalització és important tenir en compte alguns elements del debat profund sobre els eixos que articulen les demandes de participació, control ciutadà, gestió pública. Per què és millor? En què ens basem? Un cop situats en el marc de la remunicipalització, la importància rau en el PER QUÈ i el COM i no tant del QUÈ.

És important tenir en compte les relacions existents entre tots els elements que configuren l'escenari concret de cada cas. Tal i com s'ha vist, en cadascun d'ells, ha estat rellevant conèixer el context, qui són els actors – qui compona el grup però sobretot, quins són els actors concrets del cas particular –, quins objectius es marquen (a banda de la remunicipalització) i quines eines ofereix el marc normatiu i el sistema sociopolític que puguin ser d'utilitat als objectius que es plantegin, per tal de poder establir una estratègia i línia de treball. De les diferents experiències, es pot extreure que hi ha una relació entre objectius, estratègia i marc sòcio-polític i institucional, alhora que també existeix una relació entre el context i la remunicipalització, que ajuda a comprendre l'elecció d'unes estratègies o altres, com les consultes i els observatoris, que com s'ha vist, són la materialització dels diferents estadis i tipus d'anhelos que envolten la

remunicipalització.

Tal i com queda reflectit en l'esquema, hi ha una relació entre els elements del context, els objectius que es plantegen i l'estratègia i les tàctiques que finalment s'escullen. No totes les lluites provenen de la mateixa situació ni de les mateixes realitats. Comprendre quins són els elements que caracteritzen cada lloc, permet establir estratègies pròpies vinculades a la realitat propera i quotidiana. Com s'ha vist, les condicions i els efectes del cas d'Uruguai són molt diferents dels casos catalans. Per tant, els contextos, en els quals es produeixen les diferents experiències, doten d'elements per poder pensar en les opcions i objectius de cada cas concret, en tant que marca en quins termes es donen els debats i reflexions analítiques entorn de l'aigua.

El que s'ha pogut observar, s'estableix una correlació en la qual, aquells actors analitzats d'origen

més allunyat de l'espai institucional, solen tenir un posicionament més crític i plantegen reptes més crítics.

La definició dels objectius és un element principal per tal de poder establir les estratègies, que alhora es concreten en l'ús d'eines existents en cada país-societat. De tal manera que, a través de les diferents estratègies, podem accedir a tenir un coneixement sobre els sistemes polític-socials de cada país. Dit d'una altra forma, a partir de la preferència per unes eines o altres, podem tenir coneixement sobre la salut de les relacions institució-població, sobre les lògiques, estructures i principis que orienten la organització social, i com aquesta queda reflectida en el sistema institucional, i per tant, en les formes, mecanismes i canals existents per materialitzar la relació ciutadania-institucions.

Això, s'ha pogut veure a partir de la diversitat en les estratègies emprades en els diferents casos

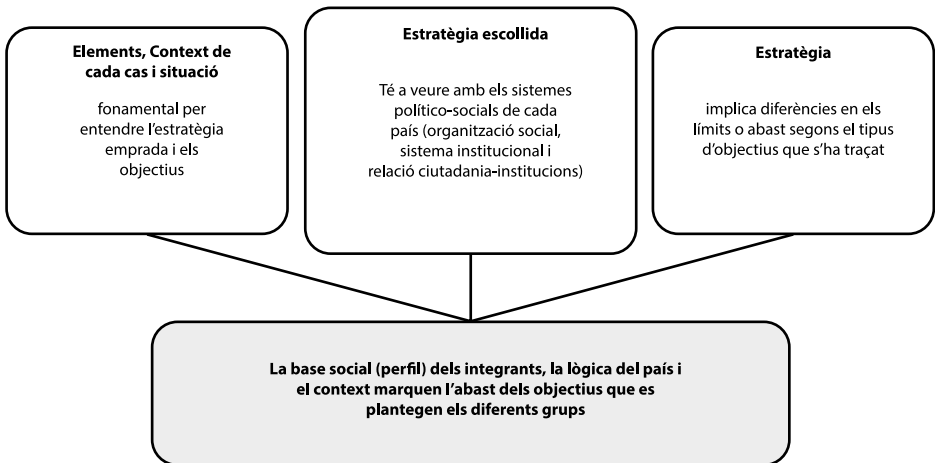

Figura 4: Elements que intervenen en la decisió de les eines i objectius que s'utilitzen. Font: Elaboració pròpia.

i països i que estan estretament vinculades a les lògiques de lluita social i sistema institucional concret. És important el coneixement dels tràmits burocràtics i del sistema institucional, és a dir, quins mecanismes existeixen per tal que la ciutadania pugui promoure canvis, exigir o bé treballar amb l'àmbit institucional. Adoptar eines que, possiblement han funcionat en d'altres llocs, no són garantia en elles mateixes de funcionar en altres contextos, sinó connecten amb els elements socials i institucionals acabats de descriure.

La complexitat política i social queda recollida en els actors que formen part del context de cada cas. El coneixement sobre els actors permet comprendre com establir les relacions amb cadascun dels grups o sectors existents. És a dir, si s'hi treballa, com, quina realitat els envolta, com és el cas dels sindicats. En aquest sentit s'han pogut observar dos exemples que mostren actituds diferenciades que han tingut els sindicats. L'un, el cas de l'Uruguai on el sindicat ha tingut un paper important com a pal de paller de la lluita per la defensa de l'aigua pública. I l'altre, el cas de Terrassa, en què el sindicat, sobretot en els moments més tensos, s'ha posicionat en defensa del manteniment de la concessió del servei, mantenint la màxima distància amb el procés tot i haver signat el Pacte Social per l'aigua pública. En el cas de l'Uruguai, el sindicat de treballadors de l'empresa d'aigua, és la columna vertebral de la plataforma que va impulsar el referèndum, mentre que dins l'àmbit català i espanyol, els sindicats són reticents a la gestió pública i directa per part de l'administració. Aquesta diferència tan important s'explica, en primer lloc, en el cas exposat de l'Uruguai (però que es repeteix com un patró en molts d'altres) el que s'anava a fer era una privatització de l'empresa

pública, per tant, el que s'havia començat a donar en altres casos, era (1) empitjorament de les condicions laborals (2) reducció de les plantilles de treballadors, per tant, acomiadaments i (3) en tant que treballadors del sector públic, tenien consciència de servei a la societat, per tant, l'empitjorament real de les condicions de la prestació del servei vers els usuaris, era vista com una falta envers la responsabilitat social per part de l'empresa privada que s'estava fent càrrec d'un servei bàsic i essencial. Pel que fa als casos de les poblacions catalanes, com ho són Barcelona i Terrassa, els treballadors provenen d'una gestió privada centenària. Per aquestes persones, l'estabilitat prové d'aquest escenari.

En les dues situacions exposades, es comparteixen els objectius finals d'un sindicat que no és altre que la defensa dels drets dels treballadors. Els dos posicionaments, que d'entrada semblen antagònics, són manifestacions del mateix principi: reacció davant d'un escenari que canvia les condicions de feina, amb possibilitats d'acomiadament. És a dir, els treballadors, davant la incertesa agafen actituds conservadores per defensar el seu lloc de treball dins el marc de referència que coneixen, ja sigui sector públic o sector privat. Per uns l'amenaça és la privatització, mentre que pels altres ho és la remunicipalització.

Seguint el fil, després d'exposar la relació existent entre context, objectius i estratègies, convé endinsar-se en posar atenció en alguns aspectes associats a les consultes i els observatoris a fi i efecte de determinar les seves possibilitats i utilitats com a eines.

Tal i com s'ha anat apuntant en el transcurs de l'informe, l'elecció d'una o altra estratègia, im-

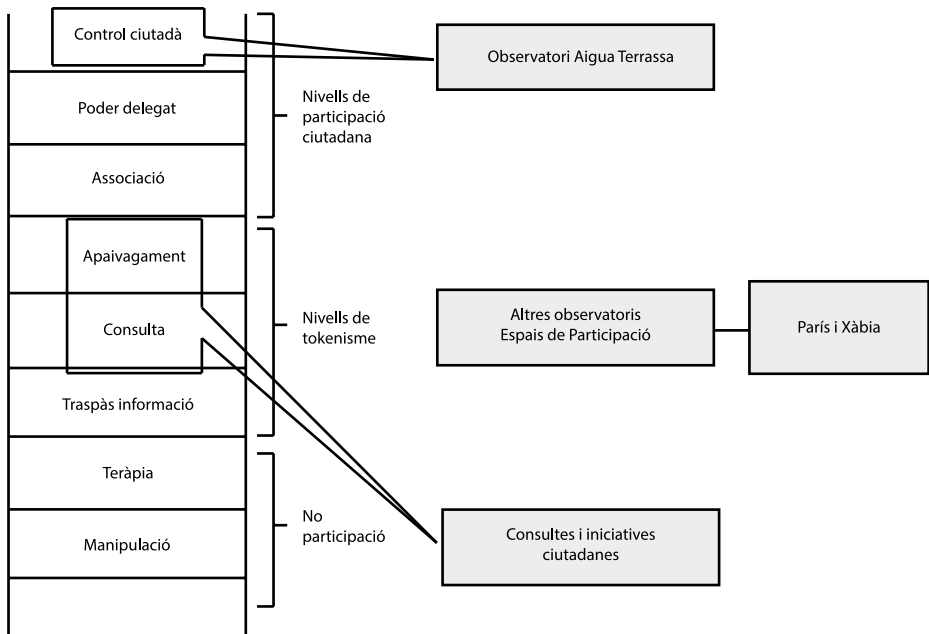

Figura 5: Classificació dels casos analitzats en relació a l'escala d'Arnstein (1969). Font: Elaboració pròpia.

plica diferències en els límits o abast segons el tipus d'objectius que s'han traçat. També es pot extreure de les dades i casos tractats que hi ha una relació entre el què s'aspira en matèria de participació, i la seva concepció, i la noció de què és la democràcia. Aquesta relació està vinculada amb el paper que se li atorga a la ciutadania, de co-govern o de reclam, demanda i queixa.

És per aquest motiu que és molt important tenir en compte, en el moment de les valoracions, saber com funcionen les diferents eines i quin abast poden assolir depenent de com les utilitzem, en aquest sentit convé destacar que les consultes, poden ser referendàries o no. És a dir, vinculants o no, i venen acompanyades de riscos

tals com l'abast de l'impacte que pot comportar que es perdin. Tant les consultes com referèndums, poden servir de baròmetre o bé per forçar a l'aparell polític.

Com s'ha vist, el paper de la ciutadania en les consultes i referèndums, té força pes en la part de feina relacionada en què es puguin elevar les qüestions a ser referendades o consultades: campanyes, recollides de signatures, definició de la pregunta i el tema que es porta a consulta. En aquesta part del procés, l'administració posa part dels recursos i el marc normatiu que guia l'acció i la seva relació amb els òrgans de l'estructura de govern. Tanmateix, un cop la consulta o referèndum s'han produït, la ciutadania queda

buidada de capacitat de control sobre les parts següents del procés, de tal manera que queda a les mans de les tensions, realitats i voluntats polítiques institucionals, i per tant, que la interpretació de les demandes quedi força desvinculada de la proposta llençada per la societat civil, o bé, que com conseqüències de la situació política, quedi en un calaix fins moments més propicis. Llavors la ciutadania queda forçosament emplaçada a l'espai de mobilització per tal de tornar a captar l'atenció institucional o bé generar pressió, però amb poc marge de maniobra.

En els casos, en els quals s'ha pogut observar que la ciutadania ha pogut formar part de les etapes consecutives, ho és en caràcter consultiu i com a convidada, per tant, no com actor amb legitimitat inherent, sinó com actor al qual se li atorga la legitimitat, que pot venir donada, per interessos polítics, afinitats o interès per validar resultats que poden no ser positius. Això enllaça amb el fet que el paper de la ciutadania, en el marc consultiu, queda concretat en el fet de ser consultada, però no en la presa de decisions, es mantenen així relacions d'espais separats entre ciutadania i aparell polític, o el que popularment es diu "dins i fora".

Per la seva banda, com es pot extreure de les experiències dels observatoris, aquests es plantegen dins de marcs de referència que sobrepassen l'espectre consultiu. Si bé s'ha mostrat, que molts d'ells són espais de participació, dins els mateixos, el contacte amb l'entramat institucional és més estret i proper. Els observatoris permeten obrir portes vers unes relacions basades en la col·laboració amb l'administració pública i generar eines de diferents tipus, orientades a canvis sobre el servei. Busquen generar

relacions no basades en la delegació, per tant, el paper de la ciutadania no acaba quan entra la institució, sinó que n'és el pilar principal del seu avenç i consolidació, és per això que es pot dir que s'emmarquen dins les propostes de deliberació i col·laboració del govern obert. Els riscos del observatoris, avui per avui, són principalment dos. D'una banda, la falta de base social, i per tant, que quedin com espais tancats amb ells mateixos. Per l'altra, que la seva rellevància acabi quedant supeditada a la voluntat política i no a una aspiració de canvi institucional.

Per tot el que s'ha exposat, els aspectes que diferencien les consultes i els observatoris, en termes d'abast i àmbits d'aplicació en relació a la democràcia parteixen del paper de la ciutadania, que hi té diferents tipus de control sobre els resultats i també diferents tipus de funcions perquè dependrà dels objectius, del context i del coneixement que es tingui dels límits i potencialitats que ofereixen, en dependrà l'ús que se'n faci i si convé o no combinar-les.

---

9. Notes

[1] Mentre s'escriu aquest estudi, s'està a l'espera de la resolució de la revisió de la sentència per part del Tribunal Suprem, que s'espera que ratifiqui la decisió del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya.

[2] "El Plenari del Consell Municipal aprova el nou Reglament de Participació Ciutadana de Barcelona", Servei de Premsa de l'Ajuntament de Barcelona. <http://ajuntament.barcelona.cat/premsa/2017/10/06/el-plenari-del-consell-municipal-aprova-el-nou-reglament-de-participacio-ciutadana-de-barcelona/>

[3] La governança en els GIRH ha generat molta bibliografia crítica i es vincula amb una concepció mercantilitzada del territori i part dels mecanismes de la reforma administrativa que va suposar el New Public Management.

[4] A banda d'aquest marc legal i normatiu, cal consultar d'altres associats a les competències municipals, en el cas de la remunicipalització, o de l'àmbit de competències en el qual es vulgui dur a terme la proposta, com per exemple consultar el ROAS i el ROM si inclouen la ciutadania en la constitució de comissions tècniques, etc.

[5] Trobada anual o bianual de tots els grups, plataformes i entitats que treballen les problemàtiques vinculades a la gestió de l'aigua a nivell de tot Catalunya. En aquestes trobades es posen en comú els debats i es perfilen les línies generals d'acció i treball. En la III Àgora de l'Aigua que va tenir lloc a Girona la primavera del 2017, el tema central de treball era la participació.

[6] Dades extretes del seguiment i recull elaborat per la tesi La Remunicipalització de l'aigua a Terrassa. La lluita de la Taula de l'aigua per un

model de gestió entorn al bé comú (2013-2018) d'Eduarne Bagué, on es recull que de les 17 que aproximadament existeixen a Catalunya, almenys 9 s'han constituït entre els anys 2015 i 2017.

[7] <http://www.elcritic.cat/blogs/sentitcritic/2014/07/15/agbar-no-pensa-informar-te-daixo/>

[8] Durant el judici, el jutge havia demanat a SGAB-AGBAR el contracte que l'autoritza a cobrar els rebuts per consum. Per sorpresa de tothom, SGAB-AGBAR no va presentar el contracte, per tant, el jutge va donar la raó al ciutadà.

[9] Una ciutat gran, important i que partia d'una gestió privada de forma històrica, sota les mans de Veolia i Suez, condicions compartides amb el cas de la capital catalana.

[10] Segons es recull a El Confidencial: "La sentència reobre el debat dentro del PSC, que se dividió por la cuestión del agua. En Barcelona los socialistas no lo veían claro. Pero Angel Simón contaba con sus excelentes contactos con el socialismo del Baix Llobregat: José Montilla, el alcalde de Cornellà, Antonio Balmón, etc. Y Aguas de Barcelona Mixta se creó en 2012, en una alianza contra natura de los capitanes del PSC con el alcalde convergente Xavier Trias.

[11] https://www.ara.cat/economia/infra-valorar-actius-publics-sobrevalorar-Agbar_0_2129787048.html

[12] En origen un 85% de les accions corresponien a AGBAR i un 15% a l'AMB. Posteriorment, mitjançant un intercanvi d'accions Agbar va transferir un 15% a Critería (La Caixa)

[13] Extret de l'informe de l'Oficina Antifrau, en

la seva pàgina número 63.

[14] <https://www.aiguesvida.org/el-relator-especial-de-la-onu-sobre-el-dret-huma-a-laigua-i-el-sanejament-es-reuneix-amb-aigua-es-vida-i-lalianca-contra-la-pobresa-energetica/>

[15] Aigua és Vida: Segon Informe : L'estafa actual: L'expedient de modificació de tarifes de subministrament d'aigua a l'Àrea Metropolitana de Barcelona (any 2004). www.grupnaciodigital.cat/.../1375170020Segon_Informe_versi_final_30_juliol.doc

[16] aiguabcn.org

[17] És un mecanisme de democràcia directa en el qual la ciutadania s'expressa sobre matèries de competència municipal mitjançant el vot directe, lliure, igual i secret en les urnes presencials o electròniques i poden ser simples (el procés de votació es refereix a una única matèria) o múltiples (quan en el mateix procés es demana l'opinió sobre diferents matèries).

[18] Extret de la Memòria de la Iniciativa Ciutadana per l'Aigua Pública i Democràtica.

[19] https://www.ara.cat/societat/Fins-denuncies-intentar-multiconsulta-Colau_0_1993600726.html

[20] <https://directa.cat/agents-dinvestigacio-privada-sinifiltren-en-el-moviment-per-la-remunicipalitzacio-de-laigua/>

[21] <https://directa.cat/manipulacio-dagbar-als-llibres-de-memories-del-districte/>

[22] www.aiguabcn.org

[23] <https://www.naciodigital.cat/latorredelpalau/noticia/55980/guerra/judicial/entre/ajuntament/terrasa/mina/punt/esclatar>

[24] https://www.terrasa.cat/documents/12006/10745195/21+ju-liol+2016_Proposta+de+resoluci%C3%B3+sobre+la+gesti%C3%B3+directa+del+servei+d%E2%80%99abastament+d%E2%80%99aigua+a+la+ciutat+de+Terrassa.pdf/83511f5c-166b-436c-a96e-5940b72933cf

[25] Entrevista_004_Ob_Co_2018_ESF

[26] Entrevista_004_Ob_Co_2018_ESF

[27] “Els Amics: cooperativa de consum d'aigua gestionada pels veïns”, Malarrassa, 9/11/2015 <https://malarrassa.cat/2015/09/09/els-amics-cooperativa-de-consum-daigua-gestionada-pels-veins/>

[28] El 8 de desembre de 1868 es funda la Sociedad Minera Olesana, en forma de societat privada civil, amb l'objectiu principal d'abastir d'aigua corrent i de qualitat sanitària a les llars del municipi d'Olesa de Montserrat. [...] Des dels seus inicis, la societat es va mantenir al marge de qualsevol lligam institucional, empresarial o polític, i amb total independència va començar la seva activitat a la segona meitat del segle XIX. De fet, la personalitat d'aquesta entitat, entre una comunitat de copropietaris i una societat privada civil i amb autonomia pròpia, va representar un model força peculiar d'associació que es va mantenir al llarg de la seva trajectòria malgrat els múltiples esdeveniments que el país va viure. [...] L'any 2012 l'entitat inicia l'elaboració

del projecte 'Olesa, Aigua del segle XXI' per aprofitar tots els recursos locals i disposar d'un servei el més sostenible possible atesos els efectes negatius que pateix i patirà el medi ambient producte del canvi climàtic. Aquesta decisió va permetre obtenir una concessió per abastir tot el municipi sense necessitat de cap servei extern. <http://www.cmineraolesana.cat/>

[29] Nom inspirat en l'experiència que havia estat pocs anys abans la Guerra del Agua de Cochabamba, Bolívia, i que donà peu a que l'any 2005, Evo Morales fos president del país.

[30] Ley N° 17.244, Recurso de Referendum contra leyes instituido por el inciso segundo del articulo 79 de la constitución de la República, El Senado y la Cámara de Representantes de la República Oriental del Uruguay, reunidos en Asamblea General. Segons l'article 30, “sense perjudici del que està disposat en el capítol precedent, podran promoure la interposició de referèndum a la Cort Electoral compareixent en un nombre no inferior al 2% dels inscrits habilitats per votar, dins dels cinquanta dies contats des del següent al de la promulgació de la llei, complint les condicions establertes en els numerals 1 a 5 de l'article 21 de la present llei”.

[31] Comitès territorials, organitzacions socials, sindicats, associacions i ciutadans individuals que lluiten per la bona aigua comuna, la seva gestió pública i participativa en una visió holística.

[32] <http://www.acquabenecomune.org/>

[33] Es diu un referèndum popular [cf. l'art. 87 c. 6] per resoldre la derogació, total o parcial,

d'una llei o d'un acte que tingui força de llei [cf. Articles. 76, 77], quan cinc milions de mil electors o cinc consells regionals ho sol·liciten. El referèndum per a les lleis fiscals i pressupostàries no està permès [cf. l'art. 81], d'amnistia i perdó [cf. l'art. 79], d'autorització per ratificar tractats internacionals [cf. l'art. 80]. Tots els ciutadans convocats a elegir la Cambra de Diputats tenen dret a participar en el referèndum. La proposta sotmesa a un referèndum s'aprova si la majoria de les persones amb dret a vot ha participat a la votació i si s'arriba a la majoria de vots. La llei determina com implementar el referèndum. https://www.senato.it/1025?sezione=127&articulo_numero_articolo=75

[34] Fòrum italià de l'aigua.

[35] Segons es recull a l'article de la revista Pueblo, la recuperació del servei va ser executada i tarada endavant per la coalició del SPD i de la CDU, davant un resultat que generava molta pressió popular. Aquesta coalició va posar en marxa un comitè especial amb la finalitat de dur a terme la recuperació. La BWT volia la cancel·lació del contracte per "inconstitucional", però el Senat va executar la compra de les accions amb un cost de 618 milions per al 24,9 % de RWE, l'any 2012 i 590 milions d'euros per l'altre 24,9 % l'any 2013.

[36] Comprehensive Economic and Trade Agreement, El CETA és "l'Acord Econòmic i de Comerç que la Unió Europea (UE) va tancar amb Canadà. Un tractat de lliure comerç destinat a facilitar els intercanvis econòmics entre les potències d'un i altre costat de l'Atlàntic". https://www.eldiario.es/economia/Guia-rapida-entender-CETA_0_567993605.html

[37] Transatlantic Trade and Investment Partnership és un tractat de lliure comerç entre la Unió Europea i EUA. L'acord busca baixar els aranzels aquests ja són baixos per si, liberalitzem nous mercats i harmonitzem la legislació entre les dues potències.

[38] <http://www.partizipation.at/podium-elfenbeinturm0.html>

[39] CETA i el TTIP

[40] Aquest punt queda més aclarit en l'apartat següent, quan es tractin els observatoris. Amb tot, és important tenir en compte la importància de la comprensió de la participació des de la lògica dels stakeholders i com aquesta està vinculada als propis límits de la concepció de la participació des d'aquesta perspectiva.

[41] Observatori París de l'aigua.

[42] http://www.observatoireparisiendeleau.fr/articles/277/show_public

[43] 27.225 (2016) Institut Nacional d'Estadística d'Espanya

[44] Montpeller en el moment en el qual es duu a terme aquest estudi, no ha acabat de tancar el procés de constitució de l'observatori, motiu pel qual, amb el pas del temps part de les informacions recollides en el moment actual poden veure's fortament canviades.

[45] Presentació de l'OAT el dia 7 de juny de 2018, durant la setmana del Medi Ambient de Terrassa.

[46] "La ciència ciutadana es refereix a la parti-

cipació del públic en general en activitats d'investigació científica en què els ciutadans contribueixen activament, ja sigui amb el seu esforç intel·lectual o amb el coneixement del seu entorn o aportant les seves pròpies eines i recursos”, per tant, treballa des de l'aprofitament dels coneixements existents en la societat, però un cop els continguts són adquirits pels científics i equips de recerca, la ciutadania no participa com un actor més en un procés de treball igualitari i col·lectiu.

[47] Ja que Montpeller és a nivell metropolità

Bibliografia

Acqua pubblica: Il fallimento non è del referendum, ma della politica, 01/08/2017 <http://www.slowfood.it/acqua-pubblica-fallimento-non-del-referendum-della-politica/>

Acqua bene comune? Dopo il referendum del 2011 il tema torna centrale nell'agenda politica, Non solo ambiente, 4 abril, 2016 (<http://nonsoloambiente.it/ambiente/acqua-bene-comune/>). Adottato dal Consiglio delle elezioni democratiche al suo 51° incontro (Venezia, 18 giugno 2015), Adottato dal Consiglio delle elezioni democratiche al suo 51° incontro (Venezia, 18 giugno 2015) e dalla Commissione di Venezia alla sua 103a sessione plenaria (Venezia, 19-20 giugno 2015) sulla base di osservazioni fatte da:

Josep Maria CASTELLÀ ANDREU (Membro, Spagna), Regina KIENER (Membro, Svizzera), Francesco MAIANI (Membro, San Marino), Anne PETERS (Membro Sostituto, Germania), Strasburgo, 23 giugno 2015, Parere N. 797 / 2014

Aigua és Vida (2018): Memòria de la iniciativa ciutadana per una gestió pública i democràtica de l'aigua a Barcelona.

Ajuntament de Barcelona. (2017): Guia per a promoure una Consulta Ciutadana, 18 d'octubre de 2017,

Ajuntament de Terrassa (2016): Proposta de resolució sobre la gestió directa del servei d'abastament d'aigua a la ciutat de Terrassa. https://www.terrassa.cat/documents/12006/10745195/21+ju-liol+2016_Proposta+de+resoluci%C3%B3+sobre+la+gesti%C3%B3+directa+del+servei+d%E2%80%99abastament+d%E2%80%99aigua+a+la+ciutat+de+

Terrassa.pdf/83511f5c-166b-436c-a96e-5940b72933cf

Angrosino, Michael (2012). Etnografía y observación participante en la investigación cualitativa. Madrid: Morata. Cap. 6 y Cap. 7.

Arnstein, S. R. (1969). A Ladder Of Citizen Participation. Journal of the American Institute of Planners, 35(4), 216-224.

Badia, E. y Subirana, M. (2015): “Una esclatxa que s’obre pas al monolític paisatge català” a Our public water future. The global experience with remunicipalisation. Transnational Institute (TNI), Public Services International Research Unit (PSIRU), Multinationals Observatory, Municipal Services Project (MSP) and the European Federation of Public Service Unions (EPSU): Amsterdam, London, Paris, Ciudad del Cabo y Bruselas.

Bagué, Edurne (2016): “Desmontando la Gobernanza”. Seminario Especialización: Agua, sociedad y cultura. Inèdit

Bagué, Edurne (2017): “Democratització i territori. La Remunicipalització com un procés de transició”, ponència I International Congress Water Sustainability (ICWS), 26 i 27 de juny de 2017.

Bagué, Edurne (2018a): “La Remunicipalización del agua en Catalunya: una propuesta de modelo de gestión”, en el libro El agua como materia, HidroLogikak, Fundación Cristina Enea, San Sebastian.

Bagué, Edurne (2018b): “El papel de los elementos sociales que contribuyen a la tendencia remunicipalizadora en Espana y Catalunya” The

struggle for democracy in Spain: grassroots initiatives to defend essential water services as a common good Jose Esteban Castro (Ed.) Edurne Bague (Org.), Thematic Area Series Thematic Area 3 Urban Water Cycle and Essential Water Services, WATERLAT-GOBACIT NETWORK Working Papers Thematic Area Series - TA3 - Vol 5 N° 1/ 2018 Newcastle upon Tyne and Mexico City, March 2018.

Brane Golubović (2016): Què signifiquen els 4 paràgrafs del nou article constitucional?, 14 novembre. Data consulta: 25 de juny 2018. (<http://voda.svoboda.si/sprememba-ustave/kaj-pomenijo-4-odstavki-novega-ustavnega-clena/>)

Brane Golubović (2017): Violació del principi d'igualtat: dret a l'aigua, 22 de març de 2017. (<http://voda.svoboda.si/voda-v-ustavo/krsitev-nacela-enakosti-pravicado-vode/>). Data consulta: 25 de juny de 2018.

Beltran, Oriol. y Vaccaro, Ismael. (2017): “Los comunales en el Pirineo Central. Idealizando el pasado y reelaborando el presente” en Revista de Antropología Social de la Universidad Complutense de Madrid 26(2) 2017: 235-257, ISSN: 1131-558X

Broekman, Annelies (2012): INFORME “La participación pública en las políticas de gestión del agua en Barcelona”, Ecologistes en Acció, Barcelona.

Caballero Quintana, Andrés i Sanz, Andrés (2000): “Democracia, participación y herramientas de gestión”, Documentos de Trabajo, Jornadas sobre el estado de la cuestión y las tendencias de futuro referentes a la participación ciudadana, celebrades en la Escuela de

Relaciones Laborales, de la Universidad Complutense de Madrid.

Carranza, Nubia (2005): "El referendo contra la privatización del agua", Voltaire.net, Red Voltaire, 19 de desembre. <http://www.voltairenet.org/article132719.html>. Data consulta: 25 de juny de 2018.

Cordero, Dani (2016): "El TSJC anula la adjudicación a Agbar del suministro de agua en Barcelona", El País, 17 de març. https://elpais.com/ccaa/2016/03/16/catalunya/1458145633_715476.html

Comisión Nacional en defensa del agua y de la vida http://www.ffose.org.uy/aguayvida/web/content/legislacion_situacion_juridica_agua_2004.html

COMMISSIONE EUROPEA PER LA DEMOCRAZIA ATTRAVERSO IL DIRITTO (COMMISSIONE DI VENEZIA) PARERE SUL DISEGNO DI LEGGE DI INIZIATIVA POPOLARE INIZIATIVA POLITICA DEI CITTADINI. DISCIPLINA DELLA PARTECIPAZIONE POPOLARE, DELL'INIZIATIVA LEGISLATIVA POPOLARE, DEI REFERENDUM E MODIFICAZIONI DELLA LEGGE ELETTORALE PROVINCIALE DELLA PROVINCIA AUTONOMA DI TRENTO (ITALIA)

Déclaration d'organisations et mouvements pour une gestion coopérative de l'eau à Thessalonique par les citoyens

<http://europeanwater.org/fr/actions/focus-par-pays-et-ville/787-declaration-gestion-cooperative-eau-thessalonique>

Delclòs, Jaume (2008): "La gestión pública del agua con participación y control social. Hacia el derecho humano al agua", Viento Sur, No 98,

pàgs. 84-90 Madrid, España. Disponible en: <http://cdn.vientosur.info/VScompletos/VIEN-TOSUR-numero98-agua-Delclos.pdf> (consultado en febrero de 2018).

Dusan Trušnovc (2016): Pika na i. L'aigua està a la Constitució! 25 de novembre de 2016. Data consulta: 25 de juny 2018. (<http://voda.svoboda.si/voda-v-ustavo/pika-na-i-voda-je-vustavi/>).

El largo camino hacia la participación ciudadana en la gestión del agua en Montpellier <http://europeanwater.org/es/acciones/focus-por-pais-y-ciudad/752-el-largo-camino-hacia-la-participacion-ciudadana-en-la-gestion-del-agua-en-montpellier>

"Els Amics: cooperativa de consum d'aigua gestionada pels veïns", Malarrassa, 9/11/2015 <https://malarrassa.cat/2015/09/09/els-amics-cooperativa-de-consum-daigua-gestionada-pels-veïns/>

Enginyeria Sense Fronteres (2014): Segon Informe : L'estafa actual: L'expedient de modificació de tarifes de subministrament d'aigua a l'Àrea Metropolitana de Barcelona (any 2004)

European Water Movement: La participation du public dans la gestion des services de l'eau en Europe : Naples

European Water Movement (2016): Sindicatos y sociedad civil celebran la introducción del Derecho Humano al Agua en la Constitución de Eslovenia (<http://europeanwater.org/es/noticias/notas-de-prensa/685-sindicatos-y-sociedad-civil-celebran-la-introduccion-del-derecho-humano-al-agua-en-la-constitucion-de-eslovenia>). Data consulta: 25 de juny 2018.

Fundación Ibercivis (2016): Informe del obser-

vatorio de la ciencia ciudadana en España. Desembere.

Gaebler, T. y Osborne, D. (1994): La reinvencción del gobierno: La influencia del espíritu empresarial en el sector público. Barcelona: Paidós.

Gaya, Joan (2014): Barcelona i l'aigua. L'abastament d'aigua a la Barcelona moderna i la seva projecció al futur, Edicions del Llobregat, Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat, ISBN 978-84-940710-5-8

Gibbs, Graham (2012). El análisis de datos cualitativos en investigación cualitativa. Madrid: Morata. Caps. 1 y 2.

Gorostiza, Santiago; March, Hug i Sauri, David (2012): "Servicing Customers in Revolutionary Times: The Experience of Collectivized Barcelona Water Company during the Spanish Civil War", Antipode Vol.45 No. 4 ISSN 0066-4812, pàg. 908-925.

Grau, Xavier (2016): "El TSJC anul·la la concessió a Agbar de l'abastiment d'aigua", ara.cat, 16 de març. https://www.ara.cat/economia/TSJC-concessio-lempresa-recorrera-pres-tant_0_1541246056.html

Grosse, R., Santos, C., Taks, J. Y Thimmel, S. (2006): Las canillas abiertas de América Latina II, La lucha contra la privatización del agua y los desafíos de una gestión participativa y sustentable de los recursos hídricos, Casa Bertolt Brecht, Montevideo, Uruguay.

Hall, David (2005): "Prólogo" e "Introducción", Por un modelo público de agua. Triunfos, luchas y sueños, El Viejo Topo.

Il referendum in Italia: storia e norme - inTema nº2 - OpenBlog, <https://blog.openpolis.it/referendum-italia-storia-norme>

Jara, Mariel (2014): "A 10 años de la Reforma Constitucional. La lucha por el Agua aún continúa en Uruguay", Internacional de Servicios Públicos (PSI). Data de consulta: 25 de juny de 2018.

La Calle, Abel (2002): Jornadas Una nueva cultura del agua para el Guadiana - Desde Ruidera a Vila Real de Santo Antonio / Ayamonte, organizadas per la Fundación Nueva Cultura del Agua, Adenex i les universitats d'Extremadura i Évora, coordinades per Javier Martínez Gil i celebrades a Badajoz els dies 14 al 16 de juny de 2002. L'article ha estat traduït del castellà per Xavier Marzal i Doménech (Universitat Jaume I).

La Carta di Bari per la difesa delle fonti d'acqua del Mezzogiorno d'Italia
<http://europeanwater.org/it/azioni/focus-perpaese-e-citta/747-carta-di-bari-per-la-difesa-delle-fonti-d-acqua>

Lamelas, Marcos (2016): Agbar ve peligrar la base de su imperio: la concesión del área de Barcelona. El Confidencial 23/03/2016. https://www.elconfidencial.com/empresas/2016-03-22/agbar-ve-peligrar-la-base-de-su-imperio-la-concesion-del-area-de-barcelona_1171087/

La mobilisation citoyenne sur la gestion de l'eau au niveau international
<http://europeanwater.org/fr/ressources/videos/797-la-mobilisation-citoyenne-sur-la-gestion-de-l-eau-au-niveau-international>

La participation du public dans la gestion des services de l'eau en Europe : Berlin
<http://europeanwater.org/fr/actions/focus-parpays-et-ville/733-la-participation-du-public-dans-la-gestion-des-services-de-l-eau-en-europe-berlin>

La participación ciudadana en la gestión de los servicios del agua en Europa : Montpellier
<http://europeanwater.org/es/acciones/focus-por-pais-y-ciudad/692-la-participacion-ciudadana-en-la-gestion-de-los-servicios-del-agua-en-europa-montpellier>

La participation du public dans la gestion des services de l'eau en Europe : Naples
<http://europeanwater.org/fr/actions/focus-parpays-et-ville/726-la-participation-du-public-dans-la-gestion-des-services-de-l-eau-en-europe-naples>

La Taula de l'aigua de Terrassa sobre la gestión del agua en Terrassa
<https://youtu.be/R0sC9FPRdfA>
<http://europeanwater.org/images/pdf/TaulaAiguaTerrassa-ESU2017.pdf>

Laval, Christian y Pierre Dardot (2015), Común. Ensayo sobre la Revolución en el Siglo XXI, Barcelona: Gedisa.

La vera storia del referendum sull'acqua pubblica "tradito" dal PD @Giovanni Drogo (<https://www.nextquotidiano.it/author/giovanni-drogo/>) | 16 marzo 2016 <https://www.nextquotidiano.it/la-vera-storia-del-referendum-sullacqua-pubblica-tradito-dal-pd/>

Ley 9/2009, de 22 de diciembre, reguladora de los Concejos Abiertos.

Ley 10/2014, de 26 de septiembre, de consultas populares no referendarias y otras formas de participación ciudadana.

Llei 31/2010, del 3 d'agost, de l'Àrea Metropolitana de Barcelona Aprovada pel Ple del Parlament (tramitació núm. 200-00084/08) en la sessió núm. 85, del 27 de juliol de 2010 (Diari de Sessions del Parlament de Catalunya, sèrie P, núm. 130/VIII). Publicada en el Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya, núm. 785/VIII, del 30 de juliol de 2010. Promulgada el 3 d'agost de 2010 (Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya, núm. 5708, del 6 de setembre de 2010).

Llei 19/2014, del 29 de desembre, de transparència, accés a la informació pública i bon govern

Lobina, E., Kishimoto, S, y Petitjean, O. (2015) Our public water future. The global experience with remunicipalisation. Transnational Institute (TNI), Public Services International Research Unit (PSIRU), Multinationals Observatory, Municipal Services Project (MSP) and the European Federation of Public Service Unions (EPSU): Amsterdam, London, Paris, Ciudad del Cabo y Bruselas.

Mas, Aldo (2018): "La ola europea contra la privatización del agua", eldiario.es, 02/02/2018.

McDonald, David A. (2015): "You are public... now what? News ways of measuring success" a Our public water future. The global experience with remunicipalisation. Transnational Institute (TNI), Public Services International Research Unit (PSIRU), Multinationals Observatory, Municipal Services Project (MSP) and the European Federation of Public Service Unions (EPSU): Amsterdam, London, Paris, Ciudad del Cabo y Bruselas.

Macpherson, C.B. (1977): La democracia liberal y su época, Alianza Editorial, Madrid.

Matés, J.M. (2014): "Las empresas concesionarias de servicios de abastecimiento de aguas potables en España (1840-1940)" en TST, Transportes, Servicios y telecomunicaciones nº 26, pp. 36-67.

Mauri, Joan (2017): "Consecuencias de la remunicipalización en materia de personal", Número Monográfico La remunicipalización de los Servicios públicos locales a QDL43, febrer de 2017.

Montesinos, Lidia. (2011): "Tierras comunales en Navarra: de bienes del común de los vecinos, a montes de utilidad pública", en el simposio Re-construyendo el territorio: de las formas de apropiación local a la participación en las nuevas políticas públicas, [Coords]: Jose J. Pascual Fernandez (Universidad de La Laguna, ACA), Javier Escalera 176 Reyes (Universidad Pablo Olavide, ASANA), Lugares, tiempos y memorias XXII Congreso de Antropología.

Mumbrú Jordi: "Fins a 10 denúncies per intentar frenar la multiconsulta que vol celebrar Colau", Ara.cat https://www.ara.cat/societat/Fins-denuncies-intentar-multiconsulta-Colau_0_1993600726.html

Nanz, Patrizia i Leggewie, Claus: Partizipation & nachhaltige Entwicklung in Europa <http://www.partizipation.at/podium-elfenbeinturm0.html>
No al TTIP: <https://www.noalttp.org/que-es-el-ttip/>

Observatorio Metropolitano de Madrid, Xavier Díez i Col·lectiu Víric L'aposta municipalista de les bullangues a les lliures actuals pels municipis

lliures a Catalunya, Editorial Virus, Barcelona.
Oficina Antifrau de Catalunya (2014): Informe d'avaluació preliminar de versemblança emès per la direcció d'anàlisi de la oficina antifrau de Catalunya, BGV/informe exp. APV 1312014 <https://www.aiguaesvida.org/wp-content/uploads/2015/05/Informe-Antifrau.pdf>

Ortega, Enrique (2006): "Modelos de participación ciudadana: algunas experiencias", Revista Pueblos, http://www.revistapueblos.org/old/spip.php?page=imprimir_articulo&id_articulo=1042

Paudice, Claudio (2016) "Referendum sull'acqua, Pd toglie l'obbligo di gestione pubblica. M5 e Sel: "Spirito referendario tradito" L'Huffington post, 15/03/2016, https://www.huffingtonpost.it/2016/03/15/emendamento-pd-acqua_n_9468342.html

Planas (2017): "Chapter 10 A citizen wave to reclaim public and democratic water in Catalan municipalities, en Kishimoto, S y Petitjean, O. (2017): Reclaiming Public Services: How cities and citizens are turning back privatisation, Published by Transnational Institute (TNI), Multinationals Observatory, Austrian Federal Chamber of Labour (AK), European Federation of Public Service Unions (EPSU), Ingeniería Sin Fronteras Cataluña (ISF), Public Services International (PSI), Public Services International Research Unit (PSIRU), We Own It, Norwegian Union for Municipal and General Employees (Fagforbundet), Municipal Services Project (MSP) and Canadian Union of Public Employees (CUPE). Amsterdam and Paris ISBN 978-90-70563-58-5

Pérez-Cejuela, Laura (2016) "Guía rápida para entender el acuerdo de libre comercio con Ca-

nadá (CETA)”, [eldiario.es, 12/10/2016](https://www.eldiario.es/economia/Guia-rapida-entender-CETA_0_567993605.html) https://www.eldiario.es/economia/Guia-rapida-entender-CETA_0_567993605.html

Petitjean, Olivier (2015): Balanç de la remunicipalització a París, amb Anne Le Strat, presidenta d'Eau de Paris a Our public water future. The global experience with remunicipalisation. Transnational Institute (TNI), Public Services International Research Unit (PSIRU), Multinationals Observatory, Municipal Services Project (MSP) and the European Federation of Public Service Unions (EPSU): Amsterdam, London, Paris, Ciudad del Cabo y Bruselas.

Prieto, Albert (2016): “La guerra judicial entre l'Ajuntament de Terrassa i Mina, a punt d'esclatar” 26/11/2016, La Torre – Nació Digital.

Redacció (2018): “Agents d'investigació privada s'infiltra en el moviment per la remunicipalització de l'aigua” Directa, 27 de juny, <https://directa.cat/agents-dinvestigacio-privada-sinfiltra-en-el-moviment-per-la-remunicipalitzacio-de-laigua/>

Reglament de Participació ciutadana de l'Ajuntament de Barcelona.

Rendueles, C. y Subirats, J. (2016): Los (bienes) comunes. ¿Oportunidad o espejismo? Editorial Icaria: Barcelona.

República de Eslovenia, Oficina de Información Diplomática del Ministerio de Asuntos Exteriores y de Cooperación. Data de consulta: 25 de juny 2018.

Rodríguez, Jesús (2018): “Manipulació d'Agbar als llibres de ‘Memòries del districte’”, Directa , 27 juny. [https://directa.cat/manipulacio-dag-](https://directa.cat/manipulacio-dagbar-als-llibres-de-memories-del-districte/)

[bar-als-llibres-de-memories-del-districte/](https://www.eldiario.es/economia/Guia-rapida-entender-CETA_0_567993605.html)

Roigé, Xavier.; Beltran, Oriol. y Estrada, Ferran. (1993): “Diversidad Ecológica y propiedad comunal: El pueblo como organización política, económica y social en el Val D'Aran (Pirineos)” en Procesos de apropiación y gestión de recursos comunales [Coord] Pascual-Fernandez, Jose, Actas del VI Congreso de Antropología.

Sani, Giacomo (1993): “Ciudadanos y sistema político: Participación y cultura política de masas en Italia”, Revista de Estudios Políticos (Nueva Época), Traducción de César Aguado Renedo, Núm. 79. Enero-marzo 1993.

Senat Italià: https://www.senato.it/1025?sezione=127&articolo_numero_articolo=75

Solé, Oriol (2016): “El TSJC tumba la entrega sin concurso a Agbar del suministro de agua en Barcelona”, [eldiario.es, 16 de març.](https://www.eldiario.es/catalunya/economia/TSJC-concurso-Agbar-suministro-Barcelona_0_495201475.html) https://www.eldiario.es/catalunya/economia/TSJC-concurso-Agbar-suministro-Barcelona_0_495201475.html

Subirats, J. (2005): «Democracia, participación y transformacion social», Polis [En línea], 12 | 2005, Publicado el 17 agosto 2012, consultado el 01 octubre 2016. URL: <http://polis.revues.org/5599>

Varo, A; Bagué, E y Puigdomenech, P. (2017): Les polítiques municipals d'aigua, Aproximació a la gestió col·laborativa en l'àmbit municipal urbà de recursos essencials: el cas del servei d'aigua. Responsable de la sol·licitud: Salvador Martí Puig, Núm. d'expedient: 2015DEMOC00022.

Volpi, Mauro (2016): “Referendum e iniziativa popolare. Quale riforma”. *Constituzionalismo. it.*, Fascicolo n. 2/ 2016 ~ Saggi e articoli – Parte I ISSN: 2036-6744

A Enginyeria Sense Fronteres (ESF) creiem que la transformació social tant en el Nord com en el Sud és necessària i és una de les claus per aconseguir un desenvolupament integral. Així, la col·lecció d'estudis Esferes pretén oferir materials i instruments per a la reflexió i l'anàlisi crítica. L'objectiu és facilitar l'aprofundiment en les causes de les desigualtats del patró actual de desenvolupament per contribuir a millorar l'acció política i educativa en el Nord dels moviments socials, universitaris, ONGD i altres actors de la cooperació internacional.

www.esf-cat.org

[@ESFCatalunya](https://twitter.com/ESFCatalunya)

[/EnginyeriaSenseFronteres](https://www.facebook.com/EnginyeriaSenseFronteres)

[telegram.me/ESFCatalunya](https://t.me/ESFCatalunya)

[/ESFCatalunya](https://www.instagram.com/ESFCatalunya)

Amb el suport de

Ajuntament de
Barcelona